

Է.00.01 – ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը, տարածքը, պատմական հարևանները: Հայրենիքի գաղափարը, բովանդակությունը, ծագումը: Հայ ժողովրդի պատմության պարբերացման պրոբլեմը: Հայկական լեռնաշխարհն իբրև մարդկային հասարակության հնագույն բնօրրաններից մեկը: Համահայկական հասարակությունը Հայկական լեռնաշխարհում: Հայ ժողովրդի կազմավորման ընթացքը: Յեղային ու պետական միավորումները: Հայ ժողովրդի կազմավորման շուրջ գոյություն ունեցող տեսակետները:

Պետականության ծագումը Հայկական լեռնաշխարհում: Արարատյան (Ուրարտու) թագավորության հիմնահարցերը: Համահայկական միասնական պետության կազմավորումը: Երվանդունիների թագավորությունը մ.թ.ա. 6-3-րդ դարերում: Հայկական վաղնջական մշակույթը (հնագույն ժամանակներից մինչև մ.թ.ա. 3-րդ դար):

Հայկական միասնական կենտրոնացված պետության առաջացումը: Հայաստանի էթնոքաղաքական և տնտեսական վերելքը առաջին Արտաշեսյանների օրոք: Հայկական աշխարհակալ պետությունը: Տիգրան Մեծի պետության տեղն ու դերը Մերձավոր Արևելքի ռազմա-քաղաքական համակարգում: Հայաստանի պայքարը Հռոմի ծավալապաշտական քաղաքականության դեմ: Մ.թ.ա. 66թ. Արտաշատի պայմանագրի նշանակությունը: Հայաստանն Արևմուտք-Արևելք հակամարտության կիզակետում: Արտավազդ 2-րդի քաղաքականությունը: Հայաստանը վերջին Արտաշեսյանների օրոք: Արտաշեսյան թագավորության անկումը: Արտաշեսյանների թագավորության տեղը Հայոց պատմության մեջ: Հռոմեապարթևական հակամարտությունները մ.թ. 1-ին դարի կեսերին և Հայաստանը: Արշակունիների թագավորության հաստատումը Հայաստանում. պատճառները:

Արշակունիների ջանքերը Հայաստանում ժառանգական իշխանություն հաստատելու ուղղությամբ (2-3-րդ դարեր): Սասանյան հեղաշրջումը Պարսկաստանում և Հայաստանը: Ստրկատիրության պրոբլեմը: Հայաստանի հասարակական-տնտեսական զարգացման առանձնահատկությունները հելլենիզմի ժամանակաշրջանում: Հայկական մշակույթը հելլենիստական դարաշրջանում: Ֆեոդալիզմի գենեզիսը Հայաստանում: Քրիստոնեության հռչակումը պետական կրոն: Նրա տեղն ու դերը Հայոց պատմության մեջ: Տրդատ 3-րդ Մեծի ներքին և արտաքին քաղաքականությունը: Քրիստոնեության ամրապնդումը Հայաստանում: Հայաստանը Խոսրով 3-րդ Կոտակի և Տիրան Արշակունու օրոք: Պայքար թագավորական իշխանության ամրապնդման համար: Արշակ 2-րդի պայքարը կենտրոնացված ուժեղ պետության հաստատման և Հայաստանի քաղաքական անկախության պահպանման համար: Նրա քաղաքականության ձախողման պատճառները: Պապ Արշակունու գործունեության բնութագիրը: Նրա փորձը քրիստոնեական եկեղեցին ազգայնացնելու ուղղությամբ: Արշակունիների թագավորության անկումը. Պատճառներն ու դասերը: Արշակունյաց Հայաստանի կառուցվածքը:

Հայաստանի կացությունը 5-րդ դարի սկզբներին: Հայկական մարզպանությունը: Արևմտյան Հայաստանի վարչական բաժանումները: Վարդանանց պատերազմը. պատմական նշանակությունը: Վահանանց պատերազմը: Ազատագրական պայքարի ընթացքը: Նվարսակի հաշտության պայմանագրի նշանակությունը: Ազատագրական գաղափարախոսության ձևավորումը Հայաստանում 5-րդ դարում: Ազատագրական լեգենդը: Հայ ժողովրդի պայքարը ներքին ինքնուրույնության համար 6-րդ դարում: Հայաստանը Հուստինիանոսի դարաշրջանում: Քրիստոնեական եկեղեցու ազգայնացումը Հայաստանում: Հայ ժողովրդի պայքարը հոգևոր, էթնոմշակութային անկախության համար: Մեսրոպ Մաշտոցը և հայոց գրերի ստեղծումը: Գրերի ստեղծման պատմական նշանակությունը: Վաղ միջ-

նադարյան մշակույթը Հայաստանում, նրա դերը հայ ժողովրդի գոյապայքարում:

Արաբական արշավանքները Հայաստան: Քաղաքական նոր դիրքորոշումը և 652թ. հայ-արաբական պայմանագիրը: Հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարը արաբական տիրապետության դեմ 8-րդ դարում: 850-855թթ. հակաարաբական ապստամբությունը Հայաստանում: Ապստամբության պատմական նշանակությունը: Աղանդավորական շարժումները Հայաստանում 5-9-րդ դարերում:

Հայկական պետականության վերականգնումը 9-րդ դարի վերջերին: Աշոտ 1-ինի և Սմբատ 1-ինի դերը: Աշոտ 2-րդ Երկաթի պայքարը պետության ամրապնդման ուղղությամբ: Արաբների վերջնական վտարումը Հայաստանից: Հայոց պետականությունը 10-րդ դարի երկրորդ կեսին և 11-րդ դարի սկզբներին: Երկրի միավորման փորձերը և դրա ձախողման պատճառները: Բագրատունյաց թագավորության անկումը: Պատճառները: Քաղաքական մասնատվածությունը Հայաստանում 10-11-րդ դարերում: Գավառական անջատողականության միտումները: Աղանդավորական և գյուղացիական շարժումները Հայաստանում 9-11-րդ դարերում: Բագրատունյաց Հայաստանի հասարակական-տնտեսական կյանքը: Բագրատունյաց Հայաստանի պետական կառուցվածքը:

Սելջուկ-թուրքերի արշավանքները և նրանց հաստատվելը Հայաստանում և Բյուզանդիայում: Հայաստան-Վրաստան փոխհարաբերությունները 12-13-րդ դարերում: Հյուսիս-արևելյան Հայաստանի ազատագրումը: Զաքարյանների իշխանության տեղը Վրացական թագավորության համակարգում: Հայ գաղթականության առաջացման պատճառները, գաղթականության ուղիներն ու հանգրվանները:

Հայերի հաստատվելը Կիլիկիայում. հայկական իշխանության ձևավորումը: Հայ-խաչակրաց հարաբերությունները: Թագավորության հռչակումը Կիլիկիայում: Լևոն 2-րդ: Կիլիկյան Հայաստանը հայոց պատմական

ճակատագրում: Կիլիկիայի հայկական թագավորությունը Հեթումյանների օրոք: Կիլիկիայի հայկական թագավորության անկումը և դրա պատճառները: Կիլիկիայի հայկական թագավորության պետական կառուցվածքը: Հասարակական-տնտեսական կյանքը Կիլիկյան Հայաստանում: Հայկական մշակույթը 9-14-րդ դարերում. Վերածնության տարրերը հայկական մշակույթի մեջ:

Մոնղոլ-թաթարների քաղաքական գերիշխանության հաստատումը Հայաստանում: Երկրի հետագա անկումը: Հայաստանը Սեֆևյան Պարսկաստանի և Օսմանյան Թուրքիայի հակամարտությունների ոլորտում: Վաճառականության դերը 16-18-րդ դարերում: Հայոց հասարակական-քաղաքական կյանքը: Հայոց եկեղեցու գործունեությունը և տեղը ազգային կյանքում 15-16-րդ դարերում: Հայոց եկեղեցու նվիրապետական աթոռները:

Հայ ազատագրական լեգենդը և հայերի ազատագրական շարժման նախափորձերը 15-16-րդ դարերում: Հայկական մշակույթը 15-17-րդ դարերում: Հայկական հարցը. բովանդակությունը, ծագումը: Հայ ժողովրդի քաղաքական կողմնորոշման հիմնահարցը (16-18-րդ դարեր): Հայ ազատագրական շարժումները 17-րդ դարի երկրորդ կեսին և 18-րդ դարի սկզբներին: Իսրայել Օրի: Հայ ազատագրական պայքարը Արցախում և Սյունիքում 18-րդ դարի 20-ական թվականներին: Դասերը և պատմական նշանակությունը: Հովսեփ Էմինը և հայ ազատագրական շարժումը: Հայաստանի ազատագրության Մադրասի խմբակի ծրագիրը: Հայաստանի ազատագրության ծրագրերը 18-րդ դարի վերջերին: Ռուսաստանը և հայ ազատագրական շարժումը: Տարբեր ուղղություններ հայ ազատագրական շարժման մեջ:

Հայկական գաղթավայրերի դերը հայկական մշակույթի զարգացման և հայ ազատագրական շարժման գաղափարախոսության մշակման գործում: Գաղթականության հիմնական կենտրոնները: Հայաստանի կացու-

թյունը 19-րդ դարի սկզբներին: Տերությունների պայքարը Անդրկովկասի համար: Արևելյան Հայաստանի նվաճումը Ռուսաստանի կողմից: Ռուսաստանը հայ ժողովրդի պատմական ճակատագրում: 1828-1829թթ ռուս-թուրքական պատերազմը և հայերը: Ցարիզմի գաղութային քաղաքականությունը Արևելյան Հայաստանում 1830-1860-ական թվականներին:

Արևմտյան Հայաստանը 19-րդ դարի 30-60-ական թթ.-ին: Սահմանադրական շարժումը, արդյունքներն ու նշանակությունը: Հայ հասարակական-քաղաքական միտքը 19-րդ դարի 50-60-ականներին: Չեյթունի 1862թ. ապստամբությունը, նշանակությունը: Հայկական մշակույթը 18-րդ դարում և 19-րդ դարի առաջին կեսին:

1861թ. գյուղացիական ռեֆորմը Ռուսաստանում և նրա կիրառման առանձնահատկությունները Հայաստանում: Հայկական առևտրա-արդյունաբերական կապիտալի զարգացումն ու կենտրոնացումը Անդրկովկասի կենտրոններում: 1877-1878թթ. ռուս-թուրքական պատերազմը. հայկական հարցի միջազգայնացումը: Սան-Ստեֆանոյի և Բեռլինի պայմանագրերը: Հայ ազգային-ազատագրական շարժումները 19-րդ դարի 70-80-ական թվականներին: Ազատագրական խմբակները: Հայոց ազգային գաղափարախոսությունը. բովանդակությունը, ծագումը: Հայ քաղաքական կուսակցությունների ձևավորումը: 19-րդ դարի վերջի և 20-րդ դարի սկզբի ազգային-ազատագրական պայքարը. պայքարի ձևերը: Ազատագրական պայքարի զինված փուլի սկզբնավորումը:

Պանթուրքիզմի գաղափարախոսությունը և Հայաստանը: Պանօսմանիզմի և պանիսլամիզմի գաղափարախոսությունները: Արևմտահայերի ցեղասպանության թուրքական ծրագրի կենսագործման սկիզբը: Հայկական կոտորածները 1894-1896 թվականներին: Տերությունները և Հայկական հարցը 19-րդ դարի 90-ական թվականներին:

Մարքսիզմի տարածումը հայ իրականության մեջ: Հայաստանը 20-րդ դարի սկզբներին: 1903թ. հունիսի 12-ի օրենքը: Ազգային-ազատագրա-

կան շարժումները Արևմտյան Հայաստանում: 1904թ. Սասունի ապստամբությունը: Հայաստանը 1905-1907թթ. ռուսական առաջին հեղափոխության ժամանակաշրջանում: Հայ-թաթարական ընդհարումները:

Արևմտյան Հայաստանը 1905-1914 թվականներին: Հայկական հարցը Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին: Հայաստանը Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին: Պատերազմի կովկասյան ճակատը: Հայերը և պատերազմը: Կամավորական շարժումը. դերն ու նշանակությունը: Արևմտահայության Մեծ Եղեռնը: Հայոց ցեղասպանության պատճառները և դասերը: Ինքնապաշտպանական մարտերը 1915 թվականին: Պարտության պատճառները:

Հայաստանը փետրվարյան հեղափոխությունից հետո: Ժամանակավոր կառավարությունը և Հայկական հարցը: Հայոց Ազգային խորհուրդների ձևավորումը: Հայկական մշակույթը 19-րդ դարի երկրորդ կեսին և 20-րդ դարի սկզբին: Հայկական գաղթավայրերը 19-րդ դարում և 20-րդ դարի սկզբին: Հայկական սփյուռքի առաջացումը: 1917թ. հոկտեմբերյան բուլժևիկյան հեղաշրջումը. այդ հեղաշրջման դերը հայ ժողովրդի պատմական ճակատագրում: Թուրքական ներխուժումը Անդրկովկաս 1918 թվականին: Տրապիզոնի բանակցությունները: Բաթումի պայմանագիրը:

1918թ. մայիսյան հերոսամարտերը: Հայաստանի Հանրապետության հռչակումը: Հայաստանի Հանրապետության (1918-1920թթ.) կազմավորումը: Պետական կառուցվածքը: Հայաստանի Հանրապետության ներքին քաղաքականությունը (1918-1920թթ.): Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականությունը (1918-1920թթ.): Հայկական հարցը Փարիզի կոնֆերանսում: Սևրի պայմանագիրը: Իրադարձությունները Կիլիկիայում 1920-1921 թվականներին: 1920թ. թուրք-հայկական պատերազմը: Հայաստանի Հանրապետության կործանման պատճառները:

Հայաստանի խորհրդայնացումը: Դեկտեմբերի 2-ի Երևանյան համաձայնագիրը: Հայկական հարցը 1921 թվականի Մոսկվայի և Կարսի պայմա-

նագրերում: 1921թ. փետրվարյան ապստամբությունը. պատճառները: Արցախի հիմնահարցը 1918-1921 թվականներին: Արցախի բռնակցումը Ադրբեջանին: Զանգեզուրի գոյամարտը 1918-1921 թվականներին: Գարեգին Նժդեհ: Նախիջևանի, Լոռու և Զավախքի հարցերը 1918-1921 թվականներին: Հայաստանի տարածքային կորուստները:

Ռազմական կոմունիզմի և ՆԷՊ-ի քաղաքականությունը Հայաստանում: Առանձնահատկությունները: Անդրֆեդերացիայի և ԽՍՀՄ կազմավորումը: Հայաստանը ԽՍՀՄ համակարգում: Ինդուստրացման քաղաքականության իրականացումը Հայաստանում. արդյունքները. թույլ տրված սխալները: Գյուղատնտեսության կոլեկտիվացման քաղաքականությունը Հայաստանում և դրա ծանր հետևանքները: Խորհրդային Հայաստանի հասարակական-քաղաքական կյանքը 1920-1930-ական թվականներին. Անհատի պաշտամունքի ծանր հետևանքները: Խորհրդային Հայաստանի մշակութային կյանքը 1920-1930-ական թվականներին: Հայկական սփյուռքը 1920-1940 թվականներին: Հայկական հարցը. Լոզանի կոնֆերանսը: Հայրենադարձությունը:

Հայ ժողովրդի մասնակցությունը Երկրորդ համաշխարհային պատերազմին: Խորհրդային Հայաստանի տնտեսությունը 1945-1980-ական թվականներին: Խորհրդային Հայաստանի հասարակական-քաղաքական կյանքը 1946-1980-ական թվականներին: Խորհրդային Հայաստանի պատմության գնահատության հիմնահարցը:

Արցախյան շարժման նոր փուլը (1988-1990-ական թվականներ): ԼՂՀ-ի հռչակումը: Հայաստանի անկախության հռչակումը (1991թ.): Պետական կառուցվածքը Հայաստանի Հանրապետության ներքին քաղաքականությունը (1991-2003թթ.): Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականությունը (1991-2003թթ.): Հայկական սփյուռքը (1945-1980-ական թվականներին): Հայրենիք-սփյուռք հարաբերությունները արդի փուլում (1990-2000-ական թվականներ): Հայկական հարցը արդի փուլում

(1970-2000-ական թվականներ): Հայկական մշակույթը (1945-2000-ական թվականներ):

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ադոնց Ն.Գ., Հայաստանը Հուստինիանոսի դարաշրջանում. Քաղաքական կացությունը ըստ նախարարական կարգերի, Երևան, 1987:
2. Ադոնց Ն.Գ., Հայկական հարց, Երևան, 1996:
3. Անանյան Ա.Լ., Հայոց ցեղասպանության հիմնախնդիրը հայթորքական հարաբերություններում (1991-2004 թթ.), Երևան, 2006:
4. Անասյան Հ.Ա., XVII դարի ազատագրական շարժումներն Արևմտյան Հայաստանում, Երևան, 1961:
5. Ավետիսյան Հ.Ա., Հայկական հարցը 1918 թվականին, Երևան, 1997:
6. Բաբայան Լ.Հ., Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական պատմությունը 13-14-րդ դդ., Եր., 1964, 602 էջ:
7. Բաբայան Լ.Հ., Դրվագներ Հայաստանի վաղ ֆեոդալիզմի դարաշրջանի պատմագրության (V-VIII դդ.), Եր., 1977, 409 էջ:
8. Բաբայան Լ. Հ., Դրվագներ Հայաստանի զարգացած ֆեոդալիզմի դարաշրջանի պատմագրության (IX-XIII դարեր), Եր., 1981, 391 էջ:
9. Բաբայան Լ.Հ., Դրվագներ Հայաստանի XIV-XVIII դարերի պատմագրության, Եր., 1984, 294 էջ:
10. Գալոյան Գ.Ա., Հայաստանը և մեծ տերությունները 1917-1923 թթ., Երևան, 1999:
11. Գալոյան Գ.Ա., Հայաստանը մեծ տերությունների աշխարհակալական առճակատումներում (XVI դարից 1917 թ.) Երևան, 2004:.
12. Գասպարյան Ռ.Հ., Հայկական կոտորածները Կիլիկիայում (19-րդ դարի 90-ական թթ. – 1921թ.), Երևան, 2006:
13. Դալլաքյան Կ.Լ., Հայ սփյուռքի պատմություն, Երևան, 1998:
14. Դիլոյան Վ.Ա., Արևելյան Հայաստանը XIX դարի առաջին երեսնամյակին և հայ ռուսական հարաբերությունները, Երևան, 1989:
15. Երեմյան Ա.Տ., Հայաստանը ըստ «Աշխարհացոյց»-ի, Երևան, 1963:
16. Զուլալյան Մ., Արևմտյան Հայաստանը XVI-XVIII դդ., Երևան, 1980:
17. Թորոսյան Շ.Թ., Կիլիկիայի հայերի ազգային-ազատագրական շարժումները, 1919-1920 թթ., Երևան, 1987:
18. Լեո, Երկերի ժողովածու, հտ. 1-4, Երևան, 1966-84:

19. Խաչատրյան Կ.Հ., Հայ-ռուսական հարաբերությունները 1920-1922 թթ., Երևան, 2007:
20. Խուրշուդյան Լ.Ա., Հայկական հարցը, Եր., 1995:
21. Կարապետյան Մ.Ս., Հայոց մեծ եղեռնը պատմագրության մեջ, Եր., 1993:
22. Կիրակոսյան Զ.Ս., Առաջին համաշխարհային պատերազմը և արևմտահայությունը, Երևան, 1967:
23. Կիրակոսյան Զ.Ս., Բուրժուական դիվանագիտությունը և Հայաստանը, Գիրք I (XIX դարի 70-ական թվականներ), Երևան, 1973: Գիրք II (XIX դարի 80-ական թվականներ), Երևան, 1980:
24. Հակոբյան Ա.Մ., Հայաստանի խորհրդարանը և քաղաքական կուսակցությունները. 1918-1920 թթ., Երևան, 2005:
25. Հակոբյան Թ.Խ., Հայաստանի պատմական աշխարհագրություն, Երևան, 1984:
26. Համբարյան Ա.Ա., Ազատագրական շարժումները Արևմտյան Հայաստանում (1898-1908 թթ.), Երևան, 1999:
27. Հայ գաղթաշխարհի պատմություն (Միջնադարից մինչև 1920 թ.), հտ. I, Սլավոնական աշխարհի և հյուսիսային Կովկասի հայկական գաղութները (խմբ. Վ. Միքայելյան), Եր., 2003, հտ II.: Ասիայի և Աֆրիկայի հայկական գաղութները, (խմբ. Վ. Միքայելյան), Եր., 2003, հ. III, խմբագիրներ՝ Վ. Բարխուդարյան, Բ. Ավագյան, Է. Թաջիրյան), Եր., 2013:
28. Հայ ժողովրդի պատմություն, հատ. I-VIII, ՀԽՍՀ ԳԱ հրատ., Երևան, 1967, 1970, 1971, 1972, 1976, 1974, 1981, 1984:
29. Հայ պարբերական մամուլի պատմություն (18-19-րդ դարեր), (խմբ. Ա.Խառատյան, Մ.Մխիթարյան, Լ.Գևորգյան), Հ. 1, Գահիրէ, 2006, Հ. 2 (1900-1922), (խմբ. Ա.Խառատյան, Լ.Գևորգյան), Եր., 2017:
30. Հայաստանը միջազգային դիվանագիտության և սովետական արտաքին քաղաքականության փաստաթղթերում (1828-1923), Երևան, 1972:
31. Հայոց պատմություն, հ. 2, գիրք II: Միջին դարեր (IX դարի կես-XVII դարի առաջին կես), Եր, 2014, հ. III, գիրք առաջին, Նոր ժամանակաշրջան (XVII դարի երկրորդ կես-XIX դարի վերջ), հ. III, գիրք II, Նոր ժամանակաշրջան (1901-1918 թթ.), Եր., 2015, հ. IV, գիրք առաջին, Նորագույն ժամանակաշրջան (1918-1945 թթ.), Եր., 2010, հ. IV, գիրք երկրորդ, Նորագույն ժամանակաշրջան (1946-1991 թթ.), Եր., 2016:

32. Հարությունյան Կ.Ա., Հայ ժողովրդի մասնակցությունը երկրորդ համաշխարհային պատերազմին (1939-1945), Երևան, 2001:
33. Հարությունյան Կ.Ա., Հայկական ազգային զորամիավորումները 1918-1945 թթ., Երևան, 2002:
34. Հարությունյան Հ.Մ., Լեռնային Ղարաբաղը 1917-1921 թթ., Ե., 1996:
35. Հովհաննիսյան Ա.Գ., Դրվագներ հայ ազատագրական մտքի պատմության, Գիրք 1, Երևան, 1957, գիրք 2, Երևան, 1959:
36. Հովհաննիսյան Ա.Գ., Նալբանդյանը և նրա ժամանակը, հտ. 1,2, Երևան, 1955, 1956:
37. Հովհաննիսյան Ռ.Գ., Հայաստանի Հանրապետություն: Հատոր I. Առաջին տարին, 1918-1919, Եր., 2005, հատոր II: Վերսալից-Լոնդոն, 1919-1920, Եր., 2014, հատոր III: Լոնդոնից-Սևր, փետրվար-օգոստոս, 1920, Եր., 2015, հատոր IV: Սալի և մանգաղի միջև. Մասնատում և խորհրդայնացում, Եր., 2016:
38. Ղազախեցյան Վ.Ն., Հայաստանը 1920-1940 թթ., Երևան, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ:
39. Ղազարյան Հ.Մ., Արևմտահայերի սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական դրությունը 1800-1870 թթ., Եր., ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1967, 668 էջ:
40. Մանասերյան Ռ.Լ., Հայաստանը Արտավազդից մինչև Տրդատ Մեծ, Երևան, 1997:
41. Մելիք-Բախշյան Ստ.Տ., Հայոց պատմության աղբյուրագիտություն. Հնագույն ժամանակներից մինչև 18-րդ դարի վերջը, Ե., 1996, 336 էջ:
42. Մելիքսեթյան Հ.Ու., Հայրենիք-սփյուռք առնչությունները և հայրենադարձությունը (1920-1980թթ.), Երևան, 1958:
43. Մելքոնյան Ա.Ա., Ջավախքը 19-րդ դարում և 20-րդ դարի առաջին քառորդին, Եր., 2003:
44. Մելքոնյան Ա.Ա., Հայաստանի պատմության և ժողովրդագրության հիմնահարցեր, Եր., 2011:
45. Նաթալի Շ., Թուրքերը և մենք, Երևան, 1992:
46. Ներսիսյան Մ.Գ., Հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարը թուրքական բռնապետության դեմ, Երևան, 2002:
47. Ուլուբաբյան Բ.Ա., Արցախի պատմությունը (սկզբից մինչև մեր օրերը), Երևան 1995:
48. Սահակյան Ռ.Օ., Արևմտահայության ցեղասպանությունը և ինքնապաշտպանական կոիվները 1915 թվականին, Երևան, 2006:

49. Սահակյան Ռ.Օ, Արևմտյան Հայաստանի ռազմաքաղաքական և վարչատնտեսական իրավիճակը (1914 թ. հուլիս – 1917 թ. փետրվար), Եր., Պատմ. ինստ., 2015, 428 էջ:
50. Սահակյան Ռ.Գ., Թուրք-ֆրանսիական հարաբերությունները և Կիլիկիան 1919-1921 թթ., Երևան, 1970:
51. Սարուխանյան Ն.Բ., Հայկական հարցը մինչխորհրդային հայ հասարակական-քաղաքական մտքի և պատմագրության մեջ Ե., 1997:
52. Սարուխանյան Ն.Բ., Հայ պատմագիտությունը XIX դարում և XX դարակզբին, «Գիտություն» հրատ., Եր., 2013, 544 էջ
53. Սարուխանյան Ն.Բ., Խորհրդահայ պատմագիտությունը 1920-1930-ական թվականներին, Եր., «Գիտություն» հրատ., 2016, 232 էջ:
54. Սիմոնյան Հր.Ռ., Անդրանիկի ժամանակը, գիրք 1-2, Երևան, 1996:
55. Սիմոնյան Հր.Ռ., Թուրք-հայկական հարաբերությունների պատմությունից, Երևան, 1991:
56. Սվազյան Հ.Ս., Աղվանից աշխարհի պատմություն (Հնագույն շրջանից – 8-րդ դարը ներառյալ), Երևան, 2006:
57. Վիրաբյան Ա.Ս., Հայաստանը Ստալինից մինչև Խրուշչով. Հասարակական-քաղաքական կյանքը 1945-1957 թթ., Երևան, 2001:
58. Ութուջյան Ա.Ա., Հայ պատմագիտական միտքը XIV-XVII դարերում, Եր., Պատմ. ինստ., 2016, 115 էջ:
59. Гамквелидзе Т.В., Иванов Вч. Вс., Индо-европейский язык и индоевропейцы, т. 1-2, Тбилиси, 1984.
60. Кеворкян Р., Геноцид армян. Полная история, М., 2015.
61. Микаелян Г.Г., История Киликийского армянского государства, Ереван, 1952.
62. Тер-Гевондян А.Н., Армения и Арабский халифат, Ереван, 1977.

**Է.00.02 – ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ, ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

Հին աշխարհի պատմություն

Շումերական քաղաք-պետությունների առաջացումը և զարգացումը: Ասորեստանյան Նոր տերությունը մ.թ.ա. VIII-VII դդ.: Նոր բաբելոնյան տերությունը: Եգիպտական Նոր թագավորությունը: Ռամզես II: Խեթական տերությունը մ.թ.ա. XIV-XIII դդ.: Աքեմենյան տերությունը: Հույն-պարսկական պատերազմները: Ալեքսանդր Մակեդոնացու արշավանքները և «համաշխարհային» տերության ստեղծումը: Սելևկյան տերությունը: Հնդկաստանը Մաուրյան հարստության շրջանում (մ.թ.ա. IV-II դդ.): Աշոկա տիրակալ: Չինաստանը մ.թ.ա. IV - III դդ.: Ցին Շի Հուանդի: Պարթևական պետությունը: Հռոմեական կայսրությունը I - II դդ.: Քրիստոնեական կրոնի առաջացումը և տարածումը: Հռոմեական կայսրության մասնատումն ու անկումը:

Միջին դարերի պատմություն

Սասանյան տերությունը: Բյուզանդական կայսրությունը Հուստինիանոս I-ի օրոք: Իսլամի առաջացումը: Արաբական խալիֆայությունը VII-XIII դդ.: Կարլոս Մեծի կայսրությունը: Բյուզանդիան Հայկական (Մակեդոնական) հարստության օրոք: Սելջուկ-թյուրքերի արշավանքները: Իկոնիայի (Ռումի) սուլթանությունը: Վրաց թագավորությունը XI-XIII դարերում և հայ-վրացական փոխհարաբերությունները: Խաչակրաց արշավանքները. նրանց նպատակներն ու հետևանքները: Մոնղոլ-թաթարական արշավանքները և մոնղոլական տերության ստեղծումը: Հարյուրամյա պատերազմը: Օսմանյան պետության առաջացումը և նվաճողական քաղաքականությունը XIV - XV դդ.: Ռեֆորմացիան: Մարտին Լյութեր: Սեֆյան տերությունը: Շահ Աբբաս I: XVII դարի անգլիական հեղափոխությունը:

Օլիվեր Կրոմվել: Պետրոս I-ի բարենորոգումները: Ռուսաստանյան կայսրության ստեղծումը:

Նոր շրջանի պատմություն

ԱՄՆ պետության առաջացումը: Ջորջ Վաշինգտոն: 1789 թ. Ֆրանսիական մեծ հեղափոխությունը: Մաքսիմիլիան Ռոբեսպիեռ: Նապոլեոն Բոնապարտ: Ֆրանսիական կայսրությունը 1804-1815 թթ.: Ռուս-պարսկական պատերազմները (1804-1813 թթ., 1826-1828 թթ.): Գյուլիստանի և Թուրքմենչայի պայմանագրերը: Քաղաքացիական պատերազմը ԱՄՆ-ում (1861-1865 թթ.): Աբրահամ Լինքոլն: Իտալիայի միավորումը (1859 - 1871 թթ.): Ջուզեպպե Գարիբալդի: Ֆրանս-պրուսական պատերազմը (1870 - 1871 թթ.): Գերմանական կայսրության ստեղծումը: Օտտո ֆոն Բիսմարկ: Ռուս-թուրքական 1877-1878 թթ. պատերազմը: Սան-Ստեֆանոյի պայմանագիրը: Բեռլինի վեհաժողովը: Արաբական երկրների ազգային-մշակութային զարթոնքը՝ Նահդա: 1905-1911 թթ. սահմանադրական շարժումն Իրանում: 1908 թ. երիտթուրքական հեղաշրջումը: Օսմանյան հպատակ ժողովուրդների դիրքորոշումը: Առաջին համաշխարհային պատերազմի պատճառները և սկիզբը: Օսմանյան կայսրությունը առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին: Հայոց ցեղասպանությունը: 1917 թ. Փետրվարյան և Հոկտեմբերյան հեղափոխությունները Ռուսաստանում: Առաջին համաշխարհային պատերազմի ավարտը և հետևանքները:

Նորագույն պատմություն

Քաղաքացիական պատերազմը Ռուսաստանում (1918 - 1922 թթ.): Խորհրդային Միության ստեղծումը: Քեմալական շարժումը: Թուրքիայի Հանրապետության առաջացումը (1923 թ.): 1921 թ. ռազմական հեղաշրջումը Իրանում: Ղաջարների հարստության տապալումը և Փեիլի հարստության հաստատումը: Ֆաշիստական վարչակարգը Իտալիայում 1922-1939 թթ.: Բենիտո Մուսոլինի: Նացիստական վարչակարգի հաստատումը Գերմանիայում (1933 թ.): Ադոլֆ Հիտլեր: ԱՄՆ-ը XX դ. 30-

ական թթ.: Նախագահ Ֆ. Ռուզվելտի «Նոր կուրսը»: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի պատճառները և սկիզբը: Խորհրդային Միության Հայրենական մեծ պատերազմը: Հնդկաստանի անկախացումը 1947 թ.: Մահաթմա Գանդի և Զավահարլալ Ներու: Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության ստեղծումը (1949 թ.): Մաո Ցզեդուն: 1952 թ. հեղափոխությունը Եգիպտոսում: Գամալ Աբդել Նասեր: Արաբա-իսրայելական 1948 և 1967 թթ. պատերազմները: Պաղեստինյան հիմնախնդիրը: Ազգային-ազատագրական շարժումներն Արաբական Արևելքում 1940-60-ական թթ.: Ռազմական հեղաշրջումները Թուրքիայի Հանրապետությունում: 1978-1979 թթ. հեղափոխությունը Իրանում և Իրանի Իսլամական Հանրապետության առաջացումը: Այաթոլլահ Խոմեյնի:

Միջազգային հարաբերություններ

Վեստֆալյան համակարգի առաջացումը: Վիեննայի վեհաժողովը (1814 - 1815 թթ.) և Սրբազան դաշինքի ստեղծումը: Հայկական հարցը որպես Արևելյան հարցի բաղկացուցիչ մաս: Անտանտի ռազմաքաղաքական դաշինքի կազմավորումը: Փարիզի խաղաղության վեհաժողովը (1919-1920 թթ.): Վերսալ-Վաշինգտոնյան համակարգը: Ազգերի լիգայի ստեղծումը և գործունեությունը: Սերի և Լոզանի պայմանագրերը: Նոր աշխարհամակարգի ձևավորումը Մերձավոր Արևելքում Առաջին աշխարհամարտից հետո: Մանդատային համակարգը: Հակահիտլերյան դաշինքի կազմավորումը: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ավարտը: Պոտսդամի խորհրդաժողովը: Միավորված ազգերի կազմակերպությունը, նպատակները, կառուցվածքը և խնդիրները: Սառը պատերազմը: ՆԱՏՕ-ի ռազմա-քաղաքական դաշինքի և Վարշավայի պայմանագրի կազմակերպության ստեղծումը: Ինտեգրացիոն գործընթացները Արևմտյան Եվրոպայում: Եվրամիության ստեղծումը: Գաղութային համակարգի փլուզումը XX դ. 40-70-ական թթ.: Խորհրդային Միության փլուզումը և սոցիալիզմի համաշխարհային համակարգի վերացումը: Միա-

բևեռ աշխարհակարգի ձևավորումը 1990-ական թթ.: ԱՄՆ-ի միջազգային դիրքերի ամրապնդումը: Էթնոքաղաքական կոնֆլիկտները Հարավային Կովկասում XX դ. վերջում - XXI դ. Սկզբին: Հարավային Կովկասը հարևան պետությունների քաղաքականության մեջ (1991-2016 թթ.):

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ասիայի և Աֆրիկայի երկրների միջին դարերի պատմություն, Երևան, 1973:
2. ԲայբուրդյանՎ., Իրանիպատմություն (հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը), Երևան, 2005:
3. ԲայբուրդյանՎ., Օսմանյանկայսրությանպատմություն, Երևան, 2011:
4. Բայբուրդյան Վ., Իսլամ, Երևան, 2016:
5. Թուրքիայի Հանրապետության պատմություն (պատ. խմբ. Ռ. Սաֆրաստյան), Երևան, 2014:
6. Ինճիկյան Հ., Օսմանյան կայսրության անկումը, Երևան, 1984:
7. Հայաստանի հարակից երկրների պատմություն: Հատոր I: Հին շրջան: Երևան, 2013:
8. Հայաստանի հարակից երկրների պատմություն: Հատոր II: Միջին դարեր: Երևան, 2016:
9. Հովհաննիսյան Ն., Դիվանագիտություն. ֆունկցիաները. Մարմինները. ծառայողները, Երևան, 1997:
10. ՀովհաննիսյանՆ., Արաբականերկրներիպատմություն, I-IV հատորներ, Երևան, 2003-2007:
11. ՍաֆրաստյանՌ., Օսմանյանկայսրություն. Յեղասպանության ծրագրի ծագումնաբանությունը, Երևան, 2009:
12. Беляев А.Е., Арабы, ислам и Арабский халифат в раннее средневековье, Москва, 1966.
13. Богатуров А., Аверков В., История международных отношений 1945-2008, Москва, 2010.
14. Большаков О., История халифата, т. 1-2, Москва, 1989-1992.
15. Ди Нольфо Э., История международных отношений 1918-1999, Москва, 2003.
16. Еремеев Д.Е., Турция в годы второй мировой и холодной войны, Москва, 2005.

17. История Востока. В шести томах, Москва, 2000.
18. История древнего Рима (под ред. В. Кузищина), Москва, 2000.
19. История древнего Востока. Зарождение древнейших классовых обществ и первые очаги рабовладельческой цивилизации (под ред. И.М. Дьяконова, Г.М. Бонгард-Левина), ч. I - II, Москва, 1983 -1988.
20. История Китая (под ред. А.В. Меликсетова), Москва, 2002.
21. Кальвокоресси П., Мировая политика после 1945 года, Москва, 2000.
22. Мурадян П., Кавказский культурный мир и Армения, Ереван, 2012.
23. Новая история стран Европы и Америки (под ред. И. Кривогуза), Москва, 2005.
24. Новейшая история стран Европы и Америки. XX век. В 3 ч. (под ред. Родригеса А., Пономарева М.), Москва, 2001-2005.
25. Орлов А., Георгиев В., Георгиева Н., Сивохина Т., История России, Москва, 2006.
26. Саркисян Е., Экспансионистская политика Османской империи в Закавказье накануне и в годы первой мировой войны, Ереван, 1962.
27. Фильштинский И., История арабов и халифата (750-1517), Москва, 2006.
28. Хитти Ф., Краткая история Ближнего Востока, Москва, 2012.
29. A Dictionary of World History, Oxford, 2015.
30. Foltz R., Iran in World History, Oxford, 2015.
31. Hovhannisyan N., The Armenian Genocide. Armenocide - the most genocidal genocide. In ten languages of the World, Yerevan, 2009.
32. Jilbert M.J., South Asia in World History, Oxford, 2017.
33. Pekkanen S., The Oxford Handbook of the International Relations of Asia, Oxford, 2014.
34. Ropp P., China in World History, Oxford, 2010.
35. Scott H., The Oxford Handbook of Early Modern European History, 1350-1750, 2 vol., Oxford, 2015.
36. The Cambridge Ancient History (I-XIV volumes), Cambridge, 1970-2005.
37. The New Cambridge Medieval History (1-7 volumes), Cambridge, 1995-2005.
38. Zürcher E., Turkey. A Modern History, New York, 2004.

Է.00.03 – ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հնագիտության առարկան, նպատակը խնդիրները: Հնագիտություն գիտակարգի ձևավորման պատմությունը: Հնագիտության տեսական հայեցակարգային հիմնական ուղղությունները՝ դարոցները (Էվոլյուցիոնիզմ, պատմամշակութային հայեցակարգ, դիֆուզիոնիզմ, Նոր հնագիտություն, պրոցեսուալ և հետպրոցեսուալ հնագիտություն, ստրուկտուրալիզմ և այլն): Հնագիտական հուշարձանների հիմնական տեսակները: Հնագիտության հիմնակազմ հասկացությունները (Հնագիտական սկզբնաղբյուր, հնագիտական համալիր, հնագիտական մշակույթ, հնագիտական շերտ, տիպ, հատկանիշ և այլն): Հնագիտական ուսումնասիրությունների մեթոդներն ու մեթոդաբանությունը: Հնագիտական շերտագրություն:

Բնական և ճշգրիտ գիտությունների մեթոդների կիրառությունը հնագիտության մեջ: Հայկական հնագիտության զարգացման պատմությունը: Հնագիտական ժառանգության պահպանության և օգտագործման օրենսդրական նորմերը (միջազգային կոնվենցիաներ, ՀՀ օրենսդրություն):

Հին քարի դար. Մարդու ծագման մասին ժամանակակից պատկերացումները, հնագույն միգրացիաների հիմնախնդիրը, մարդագոյացման առաջնային և երկրորդական արեալները: Հնաաշխարհագրական և հնակլիմայական պայմանները Պլեյստոցենում: Եվրասիայի և Աֆրիկայի խաչմերուկում, Հայկական լեռնաշխարհը որպես մարդագոյացման ինքնուրույն օջախ: Հայկական լեռնաշխարհի ստորին, միջին և վերին հին քարի դարի (պալեոլիթի) հուշարձանները: Անատոմիապես ժամանակակից մարդկանց կողմից Հայկական լեռնաշխարհի բնակեցումը: Վաղ դրսորդական և հավաքչական մոբիլ համայնքները: Վերացական մտածելակերպի և խորհրդապաշտական պատկերացումների ու արվեստի առաջացումը:

Միջին քարի դար- Նոր քարի դար. Հայկական լեռնաշխարհի հնաաշխարհագրական և հնակլիմայական պայմանները՝ ուշ պլեյստոցեն-վաղ

հոլոցեն: Պրոտոնեոլիթ և նախակերամիկական նեոլիթ: Առաջավոր Ասիայի և Հայկական լեռնաշխարհի մեզոլիթ/պրոտոնեոլիթյան հուշարձանները՝ որսորդ-հավաքչարարներ: Կուտակողից դեպի արտադրող հասարակություն: Ագրարային (նեոլիթյան) հեղափոխության հիմնական փուլերը՝ նախակերամիկական նեոլիթ, զարգացած նեոլիթ: Արտադրող տնտեսության ծագման խնդիրը, վաղագույն երկրագործ-անասնապահները (հացազգիների և կենդանիների ընտելացման ելակետային տարածքները, բազմակենտրոն և միակենտրոն մոդելները, առաջնային և երկրորդական կենտրոնները): “Ագրարային հեղափոխության” դեմոգրաֆիկական, սոցիալական, մշակութային, տնտեսական հետևանքները: Մինչքաղաքային ուրբանիզացիան, մ.թ.ա. VII-VI հազարամյակների վաղ երկրագործական մշակույթները:

Առատաշեն-Շուլավերի-Շոմութեփե մշակույթը՝ առանձնացման պատմությունն ու մեկնաբանությունը, հիմնական հուշարձանները, ընդհանուր բնութագիրը, տեղական տարբերակները. Բնակավայրերի տիպերը, բնակելի շինությունները, թաղման պրակտիկան: Նյութական մշակույթ. քարի ինդուստրիայի հիմնական գծերը, ոսկրից պատրաստված գործիքների տեսականին: Խեցեգործություն և մետաղագործության սաղմնավորումը: Հումքի տեղական աղբյուրների շահագործումը, մշակութային և տնտեսական կապերը Առաջավոր Ասիայի համաժամանակյա մշակույթների հետ, առևտրի տարանցիկ ուղիների ձևավորումը:

Պղնձի-քարի դար. Առաջավոր Ասիայի պղնձի-քարի դարի փուլաբաժանման համակարգը և ժամանակագրական շրջանակները: Հայկական լեռնաշխարհի էնեոլիթյան բնակավայրերը և մշակույթի առանձնահատկությունները: Վաղ/միջին և ուշ պղնձի-քարի դարի մշակութային խմբերը Հայկական լեռնաշխարհում՝ Հալաֆ-ուբեյդյան մշակույթների տարածման արեալի բնակատեղիներ, հուշարձանների Ադաբլուր-Սիոնիի խումբ, Արենի-Գոդեծոյան հուշարձանների խումբ, Ուրմիայի և Եփրատ-տի-

գրիսյան ավագանի ուշ էնեոլիթյան հուշարձաններ: Բնակավայրերի տիպերը: Երկրագործություն: Անասնապահություն: Արհեստներ: Մշակութային կապերը Առաջավոր Ասիայի հետ: Հասարակական հարաբերությունները և տնտեսության մեջ գրանցված առաջընթացը: Սիրիամիջագետքյան աշխարհի (Հալաֆ և Ուբեյդ) հետ առնչվող վաղ երկրագործները, հեռագնա առևտրի սկիզբը (Հայաստանը որպես վանակատի մատակարար): Նեոլիթի և էնեոլիթի արվեստն ու պաշտամունքը: Հնագույն ժայռապատկերները:

Վաղ բրոնզի դար. Վաղբրոնզիդարի պարբերացումը և ժամանակագրությունը: Կուր-արաքսյան մշակութային ընդհանրության ուսումնասիրության պատմությունը (մշակույթի և մշակութային խմբերի առանձնացման չափանիշները, տերմինաբանությունը՝ Շենգավիթյան մշակույթ, Կուր-արաքսյան մշակույթ, Վաղանդրկովկասյան մշակույթ, Սև-կարմիր խեցեղենի մշակույթ, Կիրբեթ-կերակյան մշակույթ, Վելիքենդյան մշակույթ և այլն): Կուր-արաքսյան մշակույթի աշխարհագրությունը, նրա տարածման հիմնական ուղղությունները:

Հայկական լեռնաշխարհի և հարևան շրջանների բնակլիմայակն պայմանները մ.թ.ա. IV-III հազարամյակներում: Հայկական լեռնաշխարհի վաղբրոնզեդարյանբնակատեղիները (տեղագրությունը, բնակավայրերի հիմնական տիպերը, ճարտարապետությունը, (շինությունների հատակագծային լուծումները և շինարարական տեխնիկան), դամբարանների տիպերը և թաղման ծեսը: Հիմնական հուշարձանները. Շենգավիթ, Նախիջևանի Քյուլ-Թափա, Էլառ, Մոխրաբլուր, Ջրահովիտ, Հառիճ, Նորշուն Թեփե, Արսլան թեփե, Սոս Հույուկ, Յանիկ թեփե, Գեղարոտ և այլն): Նյութական և հոգորո մշակույթը (խեցեղենը՝ ձևաբանություն և զարդարվեստ, պատրաստման տեխնիկա, ժամանակագրական և աշխարհագրական խմբերը, մետաղյա գույքի հիմնական տեսակները, տիպաբանությունը, համաձուլվածքների բաղադրությունը), քարե իրերի հումքի տեսակները:

րը, ձևաբանական-տեխնոլոգիական բնութագրերը, ոսկրե իրերը, օջախի հենակները, արվեստի և պաշտամունքի նմուշները: Պաշտամունքային կառույցները, օջախները, մարդակերպ և կենդանակերպ պաշտամունքային արձաններն ու արձանիկները:

Կուր-արաքսյան մշակույթի սոցիալ-տնտեսական բնութագիրը՝ երկրագործությունը և անասնապահությունը, արհեստները, առևտուրն ու փոխանակումը: Վաղ կոմպլեքսային հասարակությունների առաջացումը Հայկական լեռնաշխարհում՝ հասարակական հարաբերությունները և սոցիալական կազմը: Էգալիտարը և էլիտարը կուր-արաքսյան մշակույթում:

Միջին բրոնզի դար. Հայկականլեռնաշխարհի պատմամշակութային նոր միջավայրի ձևավորման և զարգացման առանձնահատկությունները. մշակութային բազմազանություն, սև (վաղ շրջան) և գունազարդ (զարգացած և ուշ շրջաններ) խեցեղեն ավանդույթներ, քոչվոր-անասնապահական ապրելակերպի գերակայություն, հարաբերություններ Փոքր Ասիայի և Էգեյան մշակույթների հետ, անագաբրոնզի օգտագործում: Կուր-գանային, թռեղքյան, սևան-արցախյան, կարմիր-բերդյան, կարմիր-վանքյան հնագիտական մշակույթները (մշակութային խմբերը) և դրանց ժամանակագրական հարաբերակցության խնդիրը: Հիմնական հուշարձանները. դամբարանադաշտերի գերակայությունը բնակավայրերի նկատմամբ: Արարատյան դաշտի հուշարձանները: Հառիճի բնակատեղին և դամբարանադաշտը: Էլառ-Դարանիիհուշարձանները: Գուգարք-Թռեղքի հուշարձանները: Քարաշամբի դամբարանադաշտը: Սևանի ավազանի հուշարձանները: Կարմիրբերդյան (Թազաքենդ) հուշարձանները: Հուշարձանների Մուղան-Ղարաբաղյան խումբը (Ուզերլիկ-Թեփե): Պարսկահայքի հուշարձանները (Հաֆթավան-Թեփե, Դինկա-Թեփե): Արհեստներ: Մետաղագործություն: Ոսկերչություն: Խեցեգործություն: Գունազարդ խեցեղենի բնորոշ գծերը: Սոցիալական շերտավորման խորացումը:

Ուշ բրոնզի դար. Ուշ բրոնզը և նրա ժամանակագրական շրջանակները: «Ինտերնացիոնալիզմի» դարաշրջանը: Հայկական լեռնաշխարհը ուշ բրոնզի դարաշրջանում. լճաշեն-մեծամորյան մշակույթի ձևավորման և վերելքի առանձնահատկությունները: Արտադրողական ուժերի զարգացումը: Տնտեսության նոր ձևեր (պալատական և տաճարային): Բնակատեղիներ և դամբարանադաշտեր: Արարատյանդաշտը: Սևանա լճի ավազանը: Լճաշեն: Արցախ: Շիրակ: Արթիկ: Կիրովական-Լոռի-բերդ: Թռեղք: Տնտեսություն: Մետաղի արդյունահանումը և մշակումը. մաքուր անագի, կապարի և ծարիրի օգտագործումը: Զինագործություն և աշխատանքի գործիքների արտադրություն: Գեղարվեստական մետաղը: Ոսկերչություն: Փոխադրամիջոցներ: Առևտուր: Սոցիալական միջավայրի և հասարակական կյանքի փոփոխությունների մասին վկայող հնագիտական սկզբնաղբյուրները: “Զինվորի դամբարանների” ֆենոմենը: Տեղական թագավորությունների առաջացումը (Հայասա),ակտիվ մշակութային, առևտրական և քաղաքական հարաբերությունները խեթական և միջագետքյան կենտրոնների հետ:

Վաղ երկաթի դար. Երկաթի հայտնագործման նշանակությունը. Երկաթի արդյունահանման սկիզբը: Հայկական լեռնաշխարհի և Փոքր Ասիայի պետությունները և ցեղերը Վանի թագավորության կազմավորման նախօրեին: Լճաշեն-մեծամորյան մշակույթի բնորոշ գծերը: Հասարակության ռազմականացումը: «Կիկլոպյան ամրոցներ»-ի ծաղկման շրջանը: Հայկական լեռնաշխարհի ցեղերի մշակութային և թերևս քաղաքական համախմբումը (Նաիրի, Էթիունի): Էթիունի երկրի զբաղեցրած տարածքն ըստ ուրարտական աղբյուրների: Արքայապատկան քաղաքներ և դամբարանադաշտեր: Շիրակի դաշտի նախաուրարտական մշակույթը: Արարատյան դաշտի հուշարձանները: Նախաուրարտական Կարմիր-բլուրը: Մեծամորի նախաուրարտական մշակույթը: Սևանի ավազանի հուշարձանները: Պատմական Գուգարքը, Արցախը, Ուտիքը: Վաղ երկաթի դարի

երկրագործությունն ըստ մշակույթի նյութական մնացորդների և ուրարտական գրավոր աղբյուրների: Անասնապահության վերելքը: Արհեստագործություն: Թաղման ծես: Ուշ բրոնզի և վաղ երկաթի արվեստն ու հավատալիքը: Դվինի պաշտամունքային կոթողները: Գեղարտի, Մեծամորի տաճարական համալիրները:

Հայաստանը մ.թ.ա. IX-VI դդ. Վանի թագավորության շրջանի հուշարձանների հնագիտական ուսումնասիրության պատմությունը: Ուրարտական պետության հիմնադրման նյութական և սոցիալ-տնտեսական նախադրյալները: Քաղաքաշինություն: Վանի, Թոփրակ-Կալեյի, Էրեբունիի պեղումները: Արգիշտիխինիլի պեղումները: Թեյշեբանիի պեղումները: Նոր հնագիտական պեղումները ներկայիս Թուրքիայի և Իրանի տարածքի հուշարձաններում, դրանց նշանակությունը Վանի թագավորության մշակույթի ուսումնասիրության համար: Ճարտարապետություն, շինարարական արվեստ: Թաղման ձևեր և ծեսեր: Տնտեսության հիմնական ճյուղերը. Երկրագործություն և անասնապահություն: Զրամբարների և ջրանցքների շինարարություն, ոռոգելի երկրագործության զարգացումը Ուրարտուում: Արհեստներ. Մետաղագործություն: Երկաթի լայն յուրացումը և դրա նշանակությունը: Խեցեգործություն, քարակոփություն, փայտի մշակում, ոսկրագործություն: Ուրարտուի արվեստը: Պանթեոնը: Ուրարտուի սեպագիր արձանագրությունները, նրանց լեզուն և բովանդակությունը: Ուրարտական մշակույթի աղբյուրները Առաջավոր Ասիայի (Իրան, Միջագետք, Փ.Ասիա, Կովկաս, Սիրիա, Պաղեստին) մշակույթների հետ: Լճաշեն-մեծամորյան /էթիունյան և Վանի բիայնական մշակույթների հարաբերակցության խնդիրը: Ուրարտու-Հայաստան խնդիրը:

Հայաստանը մ.թ.ա. VI-IV դդ. Դարաշրջանի պատմամշակութային բնութագիրը և առանձնահատկությունները: Հայաստանը Աքեմենյան Իրանի կազմում: Բեհիսթունյան արձանագրությունը և Հայաստանի հիշատակումները: Աքեմենյան մշակույթի առանձնահատկությունները և հայ-

իրանական մշակութային կապերի բնույթը: Հայաստանի VI-IV դդ. Մշակույթի հնագիտական ուսումնասիրման պատմությունը: Քաղաքները, ամրոցները, ավանները, գյուղերը, տաճարային կենտրոնները: Ճարտարապետությունն ու շինարարական արվեստը: Թաղման ձևերն ու ծեսը: Խեցեգործություն: Մետաղագործություն: Կնքագործություն (գլխատիկա): Առևտրական կապեր: Դրամական շրջանառություն: Ուրարտական շրջանի և VI-IV դդ. Հայաստանի մշակութային ժառանգականության խնդիրը:

Հայաստանը մ.թ.ա. III-I դդ. Հելլենիստական դարաշրջանի բնորոշ գծերը: Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական կառուցվածքը: Հայաստանի հելլենիստական դարաշրջանի հոգևոր մշակույթը. գիր, գրականություն, թատրոն: Հուշարձանները և նրանց ուսումնասիրման պատմությունը: Քաղաքները: Տեղադրություն, քաղաքաշինություն: Հայաստանի քաղաքները որպես երկրագործության, արհեստների և առևտրի կենտրոններ: Քաղաքների հասարակական և տնտեսական դերը: Արմավիրի, Արտաշատի պեղումները, նրանց նշանակությունը: Հայաստանի ամրոցները, ավանները, տաճարական կենտրոնները: Հայաստանի հելլենիստական դարաշրջանի ճարտարապետությունը: Դամբարանների տիպերը և թաղման ծեսը: Հին հայկական քանդակագործությունը: Մշակույթի զարգացման առանձնահատկությունները հելլենիստական Հայաստանում: Խեցեգործություն (հասարակ, գունազարդ, ջնարակած խեցեղեն): Մետաղագործություն, ոսկերչություն, ապակեգործություն, կնքագործություն: Հայաստանի առևտրական կապերը մ.թ.ա. III-I-ին դարերում:

Հայաստանը I-III դդ. - Հայաստանի մ.թ. առաջին դարերի հուշարձանները և նրանց հնագիտական ուսումնասիրության պատմությունը: Հայաստանի հասարակական կառուցվածքի հետագա զարգացումը: Քաղաքներն ու ամրոցները: Արտաշատի և Վաղարշապատի պեղումները: Գառնի ամրոցի ճարտարապետական համալիրը (պարիսպը, հեթանոսական տաճարը, պալատական կառույցները, բաղնիքը): Հայաստանի I-

III-րդ դդ. Քանդակագործությունը: Մոնումենտալ գեղանկարչություն (Արտաշատի, Գառնիի խճանկարները): Խեցեգործություն, մետաղագործություն: Հին հայկական դրամներ: Հայաստանում գտնված օտար երկրների անտիկ դրամները: Հայաստանի դերը միջազգային առևտրում: Արամեերեն, հունարեն, լատիներեն արձանագրությունները, դրանց բովանդակությունը և առանձնահատկությունները:

Հայաստանը IV-VIII դդ. - Քրիստոնեության մուտքը Հայաստան և նոր մշակութային լանդշատի ձևավորումը: Վաղ միջնադարյան Հայաստանի ճարտարապետությունը. միանավ (Գառնի, Դվին, Եղվարդ, Անի) և եռանավ (Երեբրույք, Տեկոր, Աշտարակ, Քասաղ, Ծիծեռնավանք) կառույցները: Կենտրոնագմբեթ բազիլիկայի զարգացումը (Տեկոր, Օձուն, Մրեն, Գայանե, Էջմիածնի Մայր տաճար, Սիսիան, Ավան, Հռիփսիմե): Դվինի, Բագավանի և Թալինի տաճարները: Զվարթնոց: Վաղ միջնադարյան Հայաստանի պալատական շենքերը (Դվին, Զվարթնոց, Ավան, Արուճ) և դեկորատիվ հարդարանքը: Դեկորատիվ քանդակագործության զարգացումը: Սյուժետային քանդակագործություն: IV-VII դարերի կոթողների արվեստը: Հելլենիստական տրադիցիաները IV-VII դդ. Հայկական կերպարվեստում: Որմնանկարչություն(Տեկոր, Արուճ, Թալին): Դվինի հնագիտական ուսումնասիրությունը:

Հայաստանը IX-XIII դդ. Դարաշրջանի ճարտարապետության հիմնական հատկանիշները: Քաղաքացիական ճարտարապետություն. Անին X-XI դդ. (Ն.Յա. Մառը և Անիի հնագիտական ուսումնասիրությունը): Ամրոցները՝ Ամբերդը, Մաղասաբերդը և Տիգնիսը: Սյունիքի ճարտարապետական դպրոցը (Տաթևի վանքը, Սևանավանքը, Գոդևանքը): Վասպուրականի ճարտարապետական դպրոցը (Ախթամարի Սբ. Խաչտաճարը): Հյուսիսային Հայաստանի ճարտարապետությունը: Անի-Շիրակի դպրոցը: Գուգարքի ճարտարապետությունը (Սանահին, Հաղպատ): Անիի մայր տաճարը: Խճկոնքի հուշարձանախումբը: Մարմաշենի, Բջնիի, Կեչառիսի եկեղեցի-

ները: Քանդակագործություն: Խաչքարերի արվեստը: Որմնանկարչություն: Կիրառական արվեստ: Միջնադարյան քաղաքի ձևավորումը: Ներքին առևտուրը: Արտաքին առևտուրը: Դրամական շրջանառությունը: Հայաստանի խոշոր քաղաքները: Հյուսիսային մայրուղու վրա գտնվող քաղաքները (Դվին, Անի, Կարս, Կարին, Արեն, Երզնկա): Հարավային մայրուղու վրա գտնվող քաղաքները (Բերկրի, Արճեշ, Մանազկերտ, Խլաթ, Բաղեշ, Արզն, Նփրկերտ): Քաղաքների դերն ու նշանակությունը երկրի հասարակական-տնտեսական կյանքում: Երկրագործությունը, անասնապահությունը, արհեստները միջնադարյան Հայաստանում: Արհեստների հետագա զարգացումն ու ճյուղավորումը (մետաղագործություն, զինագործություն, պղնձագործություն, ոսկերչություն, շինարարական արհեստներ, փայտամշակություն, կավագործություն, անվագործություն, գորգագործություն, մորթեգործություն, գրքի և գրչության հետ կապված արհեստներ, այլ արհեստներ): Հայաստանը XII-XIII-րդ դարերում. Քաղաքների, արհեստների և առևտրի նորվերելքը (Անի, Դվին, Երևան, Կարս, Կարին, Երզնկա, Խլաթ, Մանազկերտ, Արճեշ, Նփրկերտ): **Հայաստանը XIV-XVIII դդ.** Հայաստանի XIV-XVII դդ. նշանավոր բնակավայրերը, պատմաճարտարապետական ու հնագիտական հուշարձանները: XIV-XVIII դդ. վանական համակառույցները. Մուղնիի Ս. Գևորգ, Շողակաթ, Երևանի եկեղեցիները, Խոր Վիրապ, Մեղրիի եկեղեցիները, Շատինի վանք: XVII-XVIII դդ. Ճարտարապետական հուշարձանների ոճական և հորինվածքային առանձնահատկությունները: Ուշ միջնադարյան նշանավոր ճարտարապետներն ու քարգործ վարպետները: Ուշ միջնադարի խաչքարային և տապանաքարային արվեստը: Ջուղայի խաչքարերը: Հայկական գաղթօջախների պատմաճարտարապետական հուշարձանները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Խնկիկյան Օ.Ա. Հայաստանի հնագիտություն, Ե., 2009:
2. Սարգսյան Գ., Պատմամշակութային հուշարձանների պահպանության հիմունքներ, Ե., 2005:
3. Քալանթարյան Ա., Մելքոնյան Հ. Հնագիտական աշխատանքները Հայաստանում 1990-2003 թթ., Ե. 2005:
4. Avetisyan P., Bobokhyan A. (ed.). Archaeology of Armenia in Regional Context, Proceedings of the International Conference dedicated to the 50th Anniversary of the Institute of Archaeology and Ethnography Held on September 15-17, 2009 in Yerevan, Yerevan, 2012.
5. Lindsay I., Smith A.T. A History of Archaeology in the Republic of Armenia, Journal of Field Archaeology 31/2, 2006.
6. Renfrew C., Bahn P. G. Archaeology: Theories, Methods, and Practice, London, 1991.

Քարի դար-պղնձի-քարի դար

7. Թորոսյան Ռ.Մ., Թեղուտի վաղ երկրագործական բնակավայրը (մ.թ.ա. 4-րդ հազարամյակ), Ե., 1976:
8. Кушнарева К.Х. Южный Кавказ IX-IIтыс. до.н.э. Санкт Петербург, 1993.
9. Мезолит СССР.- Археология СССР. Т. II, М., 1989.
10. Палеолит СССР.- Археология СССР. Т. 5, М., 1984.
11. Энеолит СССР.- Археология СССР, т. 3, М., 1983.
12. Badalyan, R., Lombard, P., Avetisyan, P. and Chataigner, C. The Neolithic and Chalcolithic phases in the Ararat Plain (Armenia): The view from Aratashen. In: Sagona, A. (ed.), A view from the Highlands. Archaeological studies in honor of Charles Burney. Ancient Near Eastern Studies, Supplement 12, 2004.
13. Chataigner C., 1995, La Transcaucasie au Néolithique et au Chalcolithique, Lyon, Maison de l'Orient Méditerranéen, Oxford, B.A.R Inter. Ser. 624.
14. Chataigner C., Badalyan R., Arimura M. 2014. The Neolithic of the Caucasus. Oxford Handbooks Online, Oxford University Press, <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935413.001.0001/oxfordhb-9780199935413-e-13>.
15. Lyonnet B. (ed.). Les cultures du Caucase (VIe -IIIe millénaires avant notre ère): Leurs relations avec le Proche-Orient, Paris, 2007.

16. Gasparyan B., Arimura M. (ed.). Stone Age of Armenia: A Guide-Book to the Stone Age Archaeology in the Republic of Armenia, Kanazawa, 2014.
17. Kushnareva, K.Kh. The Southern Caucasus in Prehistory, Stages of Cultural and Socioeconomic Development From the Eight to the Second Millennium B.C., University Museum Monograph 99, Philadelphia, 1997.

Բրոնզի դար-վաղ երկաթի դար

18. Ավետիսյան Պ., Հայկական լեռնաշխարհը մ.թ.ա. XXIV-IX դարերում (սոցիալ-մշակութային ձևափոխումների դինամիկան ըստ հնագիտական տվյալների), Դոկտ. առեմ. գիտական զեկուցում, Երևան, 2014:
19. Խանզադյան Է.Վ., Հայկական լեռնաշխարհի մշակույթը մ.թ.ա. 3-րդ հազարամյակում, Ե., 1967:
20. Мартиросян А.А. Армения в эпоху бронзы и раннего железа. Ер., 1964.
21. Есаян С.А. Древняя культура северо-восточной Армении. Ер., 1976.
22. Кушнарева К.Х. Древнейшие памятники Двина, Ер., 1977.
23. Хачатрян Т.С. Древняя культура Ширака, Ер., 1975.
24. Badalyan R.S., Avetisyan P.S. Bronze and Early Iron Age Archaeological Sites in Armenia: I. Mt. Aragats and Its Surrounding Region, British Archaeological Reports, International Series 1697, Oxford, 2007.
25. Khnkikyan O.S. Syunik during the Bronze and Iron Ages, Barrington, 2002.
26. Sagona A.G. The Caucasian Region in the Early Bronze Age, British Archaeological Reports, International Series 214, Oxford, 1984.

Հայաստանը մ.թ.ա. IX-VI դդ. և VI-IV դդ.

27. Առաքելյան Բ.Ն. Ակնարկներ Հայաստանի արվեստի պատմության, Ե., 1976:
28. Ավետիսյան Հ., Բորոխյան Ա. Ուրարտուի հնագիտություն, Ե., 2010:
29. Իսրաելյան Մ. Էրեբունիի բերդ-քաղաքի պատմությունը, Ե., 1971:
30. Հովհաննիսյան Կ.Լ. Էրեբունիի որմնանկարները, Ե., 1973:
31. Հմայակյան Ա.Գ., Վանի թագավորության պետական կրոնը, Ե., 1990թ.:
32. Арутюнян Н.В. Земледелие и скотоводство Урарту. 1964.
33. Арутюнян Н.В. Биайнили (Урарту), Ер., 1970
34. Древнейшие государства Кавказа и Средней Азии.- Археология СССР, т. 6, М., 1985.

35. Есяян С.А., Калантарян А.А.. Ошакан I. Основные результаты раскопок 1971-1983 гг., Ер., 1988.
36. Мартиросян А.А. Аргиштихинили, Ер., 1974.
37. Мартиросян А. А. Горог Тейшебаини. Ер. 1960.
38. Оганесян К. Арин-Берд I. Архитектура Эребуни, Ер., 1960.
39. Пиотровский Б.Б. Ванское царство, М., 1959.
40. Пиотровский Б. Искусство Урарту, Ленинград, 1962,
41. Тирацян Г. Культура древней Армении, Ер., 1988.
42. Biscione R., Hmayakyan S., Parmegiani N. The North-Eastern Frontier: Urartians and Non-Urartians in the Sevan Lake Basin, I. The Southern Shores, Documenta Asiana VII, Roma, 2002.

Հայաստանը մ.թ.ա. III-I դդ. և I-III դդ.

43. Առաքելյան Բ., Հին Արտաշատ, Ե., 1975:
44. Խաչատրյան Ժ. Միսիանի դամբարանը, (մ.թ.ա. I դ. II կես), Ե. 2009:
45. Аракелян Б., Гарни I, Гарни II, Ер., 1951, 1957.
46. Тирацян Г. Города Армении эллинистического времени в свете археологических исследований, Вестник Древней истории, 1979, №2.
47. Хачатрян Ж., Неверов О., Архивы столицы древней Армении Арташата, Ер., 2008.
48. Хачатрян Ж. Гарни V, Ер., 1976.
49. Tiratsyan G.A. From Urartu to Armenia, Civilisations du Proche Orient I/4, Neuchâtel, 2003.

Հայաստանը IV-XVIII դդ.

50. Աբրահամյան Վ.Ա. Արհեստները Հայաստանում 4-18 դդ., Ե., 1956:
51. Առաքելյան Բ.Ն., Հայկական պատկերաքանդակները 4-7դդ., Ե., 1949:
52. Առաքելյան Բ.Ն., Քաղաքները և արհեստները Հայաստանում 9-13 դդ. հ. Ա-Բ, Ե., 1958, 1963:
53. Առաքելյան Բ.Ն., Հայաստանի հասարակական-տնտեսական կյանքը 9-11-րդ դդ., Հայ. ժող. պատմություն, հ.Գ., Ե., 1976:
54. Բարխուդարյան Ս.Գ. Միջնադարյան հայ ճարտարապետները և քարագործ վարպետները, Ե., 1963:
55. Գրիգորյան Գ., Հայկական վիմագրություն, Ե., 2000:
56. Դիվան հայ վիմագրության, հ. Ա-Ը., 1960-2015:
57. Հարությունյան Վ.Մ. Միջնադարյան Հայաստանի կարավանատներն ու կամուրջները, Ե., 1960:
58. Հարությունյան Ս. Ամբերդ, 1978:

59. Հովհաննիսյան Մ. Հայաստանի բերդերը, Վենետիկ, 1970:
60. Ղաֆադարյան Կ. Դվին քաղաքը և նրա պեղումները, հ. Ա-Բ, Ե., 1952, 1982:
61. Ղաֆադարյան Կ., Քալանթարյան Ա., Դվին քաղաքը և նրա պեղումները (1973-1980թթ.), Ե., 2002:
62. Մնացականյան Ս. Հայկական աշխարհիկ պատկերաքանդակը, Ե., 1978:
63. Պետրոսյան Հ. Լ., Խաչքար. ծագումը, գործառույթը, պատկերագրությունը, իմաստաբանությունը, Ե., 2008:
64. Պետրոսյան Հ.Լ. Գառնին 9-14 –րդ դարերում, Ե., 1988:
65. Ջանփոլադյան Հ.Մ. Դվինի միջնադարյան ապակին (9-13-րդ դդ.), Ե., 1974:
66. Ջանփոլադյան Հ.Մ., Քալանթարյան Ա.Ա., Միջնադարյան Հայաստանի առևտրական կապերը 6-8 –րդ դդ. (ըստ ապակեգործության տվյալների) (ՀՀ. Հուլ. -14), Ե., 1988:
67. Քալանթարյան Ա.Ա., Դվինի նյութական մշակույթը 4-6-րդ., Ե., 1970:
68. Քալանթարյան Ա., Դվինի կենտրոնական թաղամասի պեղումները, Ե., 1977:
69. Асатрян Е., Закари берд (результаты раскопок), Е., 2005.
70. Марр Н.Я. Ани, М.-Л., 1963.
71. Токарский М.М. Архитектура (IV-XIV вв.), Ер., 1946.
72. Халпахчян О.Х., Гражданское зодчество Армении, М., 1971.
73. Donabédian P., Mutafian Cl. (éd.). Les douze capitales d'Arménie, Paris, 2010.
74. Kalantaryan A.A. Dvin: histoire et archeologie de la ville medievale, Civilisations du Proche-Orient, hors serie 2, Neuchâtel, Paris, 1996.
75. Kalantaryan A., Karakhanyan G., Melqonyan H., Petrosyan H., Hakobyan N., Babayan F., Zhamkochyan A., Nawasardyan K., Hayrapetyan A., Armenia in the cultural context of East and West, Yerevan, 2009.

Է.00.04 – ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ (ԱԶԳԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ)

Ազգագրության (ազգաբանության, սոցիալ/մշակութային մարդաբանության) ուսումնասիրության օբյեկտն է մարդը և մարդկային խմբերը, իսկ ուսումնասիրման առարկան՝ դրանց ստեղծած մշակույթն ամենալայն իմաստով: Ազգագրական գիտության հիմնական խնդիրներն են. մարդկության մշակութային բազմազանության, տնտեսական զբաղմունքների, ժողովրդական արհեստների և տոնածիսական կյանքի, աշխարհընկալման ուսումնասիրության, ինչպես էթնիկությունն ու ազգայնականությունը, ինքնությունը, ազգագրական փաստերի մեկնությունները, առօրեականությունը, պատմական մարդաբանությունը, սոցիալական հիշողությունը, քաղաքի ազգագրությունը, ազգագրության/մշակութային մարդաբանության պատմությունն ու տեսական մոտեցումները:

Ազգագրության (ազգաբանության, սոցիալ/մշակութային մարդաբանության) ուսումնասիրման մեթոդներն ու սկզբնաղբյուրներն են. դաշտային հետազոտություն (դիտարկում/մասնակցային դիտարկում, հարցազրույց, ինքնաազգագրություն), բանավոր պատմություն, դեպքի ուսումնասիրություն (case study), տեսա-, ձայնա- և գրավոր աղբյուրներ:

Ազգագրական գիտությունում առանձնացել են առարկայական տարբեր ուղղություններ. կրոնի, արվեստի, քաղաքի, հիշողության ազգագրություն, վիզուալ մարդաբանություն ևն:

Կապը հարակից գիտությունների հետ. հումանիտար և հասարակական գիտություններ՝ սոցիոլոգիա, քաղաքական պատմություն, հնագիտություն, լեզվաբանություն (սոցիոլինգվիստիկա, բանագիտություն, բարբառագիտություն), գրականագիտություն, արվեստաբանություն, տնտեսագիտություն, հոգեբանություն, բնական գիտություններ՝ աշխարհագրություն, ժողովրդագրություն, հնեա- և ֆիզիկական մարդաբանություն, բուսաբանություն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Эриксен Т. Х., Что такое антропология? М., 2014.
2. Белик А.А., Культурная (социальная) антропология: Учебное пособие. М.: РГГУ, 2009.
3. Орлова Э. А., История антропологических учений: Учебник для вузов. М.: Академический Проект, Альма Матер, 2010.
4. Kottak С. Ph., Anthropology. The Exploration of Human Diversity. McGraw-HILL, INC, 1999.
5. Rapport N. and Overing J., Social and Cultural Anthropology: The Key Concepts. London and NY: Routledge, 2000.
6. Барнард А., Социальная антропология: исследуя социальную жизнь людей. М.: Институт этнологии и антропологии РАН, 2009
7. Штейнберг И., Шанин Т., Ковалев Е., Левинсон А., Качественные методы. Полевые социологические исследования / Под ред. И. Штейнберга. СПб.: Алетейя, 2009.
8. Բդոյան Վ., Հայ ազգագրություն. համառոտ ուրվագիծ, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 1974:

ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԶԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ, ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԵՐԸ, ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ. Ազգագրական գիտության ձևավորումը 19-րդ դարում և նրա ինստիտուցիոնալացումը: Էթնիկության արդի հայեցակարգերը: Ինքնության հայեցակարգը ազգագրության մեջ: Սեռը և գենդերը. ազգագրական առումներ: Սոցիալական հիշողության ուսումնասիրություններ: *Դիսկուրս* հասկացությունը ազգագրության մեջ: *Ավանդույթ* հասկացության արդի քննարկումները: *Ծես* հասկացությունը ազգագրության մեջ: Էթիկայի խնդիրները ազգագրական հետազոտություններում: Էթնիկ հակամարտությունները և դրանց տիպաբանության հիմնախնդիրները արդի գիտության մեջ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Эриксен Т. Х., Что такое антропология? М., 2014.

2. Белик А.А., Культурная (социальная) антропология: Учебное пособие. М.: РГГУ, 2009.
3. Орлова Э. А., История антропологических учений: Учебник для вузов. М.: Академический Проект, Альма Матер, 2010.
4. Этнические группы и социальные границы. Социальная организация культурных различий / Под ред. Ф. Барта, М.: Новое изд., 2006.
5. Eriksen Th. H. Ethnicity and Nationalism. London: Pluto Press, 1993.
6. Брубейкер Р. Этничность без групп, М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2012.
7. Барнард А. Социальная антропология: исследуя социальную жизнь людей = Social Anthropology: Investigating human social life/ Пер. с англ., науч. ред. О. Ю. Артемова. М.: Институт этнологии и антропологии РАН, 2009.
8. Эриксен Т. Х. Что такое антропология? М., 2014.
9. Smith A. National Identity. Penguin Books, 1991.
10. Брубейкер Р., Купер Ф. За пределами «идентичности» // Ab Imperio, 2002, N 3.
11. Kottak C. Ph. Anthropology. The Exploration of Human Diversity. McGraw-HILL, INC, 1999.
12. 12 лекций по гендерной социологии: учебное пособие/ Е. А. Здравомыслова, А. А. Тёмкина. СПб.: Изд-во Европейского ун-та в Санкт-Петербурге, 2015.
13. Здравомыслова Е. А., Тёмкина А. А. Социальное конструирование гендера // <http://www.nir.ru/sj/sj/34-zdrav.htm>
14. Бутовская М. Антропология пола. М.: ВЕК 2, 2013.
15. Арутюнов С. А., Рыжакова С. И. Культурная антропология. М.: Изд-во “Весь мир”, 2004 (Раздел 10. Секс, брак и семья).
16. Մարության Հ. Հիշողության դերն ազգային ինքնության կառուցվածքում. տեւական հարցադրումներ: Երևան, «Նորավանք», 2006.
17. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память // «Неприкосновенный запас» 2005, №2-3 (40-41).
18. Йоргенсен М. В., Филлипс Л. Дж. Дискурс-анализ: теория и метод. Харьков: Изд-во “Гуманитарный центр”, 2008.
19. Hobsbawm E., Ranger T. The Invention of Tradition. Cambridge University Press, 1983. = Хобсбаум Э. Изобретение традиций. Вестник Евразии, #1, 2000.

20. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре: Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов. М.: Наука, 1993.
21. Bell С. Ritual Theory, Ritual Practice. Oxford University Press, 2009.
22. O'Reilly K. Ethnographic Methods. Abingdon: Routledge, 2005.
23. Hammersley M., Atkinson P. Ethnography. Principles in Practece. Routledge, 1995.
24. Штейнберг И., Шанин Т., Ковалев Е., Левинсон А. Качественные методы. Полевые социологические исследования / Под ред. И. Штейнберга. СПб.: Алетейя, 2009.

ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Էվոյուցիոնիստական և նեոէվոյուցիոնիստական տեսություններն ազգագրության մեջ: Դիֆուզիոնիստական տեսություններն: Ֆրանսիական սոցիոլոգիական դպրոցը: Մշակույթ և անձ. ամերիկյան մարդաբանական դպրոցը: Ֆրանց Բոասի պատմագիտական դպրոցը: Ստրուկտուրալիստական տեսությունները: Ֆունկցիոնալիստական դպրոցը: Պոստստրուկտուրալիզմը և պոստմոդեռնիզմը ազգագրության մեջ: Մեկնաբանական դպրոցը (Ք. Գիրց): Ազգայնականության արդի տեսությունները. պրիմորիալիզմ և կոնստրուկտիվիզմ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Белик А.А., Культурная (социальная) антропология: Учебное пособие. М.: РГГУ, 2009.
2. Орлова Э. А., История антропологических учений: Учебник для вузов. М.: Академический Проект, Альма Матер, 2010.
3. Eriksen Th. H. Ethnicity and Nationalism. London: Pluto Press, 1993.
4. Барнард А. Социальная антропология: исследуя социальную жизнь людей = Social Anthropology: Investigating human social life / Пер. с англ., науч. ред. О. Ю. Артемова. М.: Институт этнологии и антропологии РАН, 2009.
5. Белик А. А. Культурология. Антропологические теории культур. М.: Рос. Гуманит. Университет, 1999.

6. Леви-Строс К. Структурная антропология, М.: Наука, 1983.
7. Ильин И. П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. Москва: Интрада, 1996.
8. Лиотар Ж-Ф. Состояние постмодерна. М.: Институт экспериментальной социологии, СПб.: «Алетейя», 1998.
9. Гирц К. Интерпретация культуры. М.: РОССПЭН, 2004.
10. Смит Э. Национализм и модернизм. Критический обзор современных теорий наций и национализма. М.: Праксис, 2004.
11. Андерсон Б. Воображаемые сообщества, М.: Канон-Пресс-Ц, 2001.
12. Գելներ Է., Ազգերը և ազգայնականությունը: Երևան, Հայաստան, 2003: = Гелнер Э. Нации и национализм. М.: Прогресс, 1991.

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԵԹՈՂԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐ. Ազգագրական դաշտային հետազոտությունների մեթոդաբանության գործիքակազմը: Սոցիոլոգիական մեթոդները ազգագրության մեջ և ազգագրական մեթոդները սոցիոլոգիայի մեջ: Առօրեականության ուսումնասիրության ազգագրական տեսանկյունները: Կիրառական ազգագրական հետազոտությունները: Քաղաքի ազգագրական ուսումնասիրության մեթոդներն ու հիմնախնդիրները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Барнард А. Социальная антропология: исследуя социальную жизнь людей = Social Anthropology: Investigating human social life / Пер. с англ., науч. ред. О. Ю. Артемова. М.: Институт этнологии и антропологии РАН, 2009.
2. Kottak C. Ph. Anthropology. The Exploration of Human Diversity. McGraw-HILL, INC, 1999.
3. Штейнберг И., Шанин Т., Ковалев Е., Левинсон А. Качественные методы. Полевые социологические исследования / Под ред. И. Штейнберга. СПб.: Алетейя, 2009.
4. Թադևոսյան Գ., Որակական սոցիալական հետազոտություններ. տեսություն, մեթոդաբանություն և մեթոդ: Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2006:
5. Квале С. Исследовательское интервью. М.: Смысл, 2003.

6. Шютц А. Смысловая структура повседневного мира: очерки по феноменологической социологии. М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2003.
7. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни, М.: КАНОН-ПРЕСС-Ц, 2000.
8. Де Серто М. Изобретение повседневности. СПб.: Издательство европейского ун-та в Санкт-Петербурге, 2013.
9. Van Willigen J. Applied Anthropology: An Introduction. Greenwood Publishing Group, 2002.
10. Новикова Н. И. Прикладная антропология как научное направление // Антропология социальных перемен. М.: Росспэн, 2011.
11. Low S. M. The Anthropology of Cities: Imagining and Theorizing the City // Annual Review of Anthropology, vol. 25 (1996).
12. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь. Логос. №3 (34), 2002.
13. Парк Р. Городское сообщество как пространственная конфигурация и моральный порядок. Социологическое обозрение. Том 5, №1. 2006.
14. Gmelch G., Kemper R. V., Zenner W. P. Urban Life: Readings in the Anthropology of the City. Waveland Press, Inc, 2010.
15. Eames E., Goode J. G. Anthropology of the city. An Introduction to Urban Anthropology. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977.

ԱՇԽԱՐՀԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐՆԵՐԻ ԷԹՆՈԼԵԶԿԱԿԱՆ, ՄԱՐԴԱԲԱՆԱԿԱՆ,

ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ. Աշխարհի բնակչության էթնոլեզվական

բնութագիրը: Աշխարհի ժողովուրդների մարդաբանական դասակարգման հիմնական մոտեցումները: Համաշխարհային կրոնների աշխարհագրությունը: Հնդեվրոպական, ուրալյան, ալթայյան, ավստրասիական, ավստրոնեզական, աֆրասիական, նիգեր-կորդոֆանյան լեզվաընտանիքները և էթնոլեզվական խմբերը: Հնդկացիների լեզվաընտանիքները և էթնոլեզվական խմբերը: Կովկասը և կովկասյան տարածաշրջանի էթնոլեզվական և դավանական պատկերը: Արխազա-ադըղական և վայնախա-դաղստանյան էթնոլեզվախմբեր:

Հարավ-Արևմտյան Ասիայի բնակչության էթնոլեզվական բնութագիրը:

Վրաստանի և Ադրբեջանի ժողովուրդները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Народы мира. Историко-этнографический справочник. М.: “Советская энциклопедия”, 1988.
2. Հարությունյան Հ. Թ., Աշխարհի բնակչության էթնոլեզվադավանական հակիրճ բնութագիրը // Պատմություն և մշակույթ. Հայագիտական հանդես (գիտական հոդվածների ժողովածու): Ե., ԵՊՀ, 2016:
3. Алексеев В. П. География человеческих рас. М.: Мысль, 1974.
4. Алексеев В. П. Историческая антропология и этногенез. М.: 1989.
5. Хрисанфова Е. Н., Перевозчиков И. В. Антропология: учебник. М.: Наука, 2005.
6. Народы и религии мира. Энциклопедия / Гл. ред. В. А. Тишков. М.: Большая Российская энциклопедия, 1998.
7. Львова Э. С. Этнография Африки. М.: Изд-во МГУ, 1984.
8. Коренное население Северной Америки в современном мире (под ред. Тишкова В. А.). М.: Наука, 1990.
9. Косвен М. О. Этнография и история Кавказа. М.: Изд-во Восточной литературы.
10. Народы Кавказа, том I / Под ред. М. О. Косвена, Л. И. Лаврова и др. М.: Изд-во АН СССР, 1960.
11. Народы Кавказа, том II / Под ред. Б. А. Гарданова, А. Н. Гулиева и др. М.: Изд-во АН СССР, 1962.
12. Смирнова Я. С. Семья и семейный быт народов Северного Кавказа. М.: Наука, 1983.
13. Волкова Н. Г. Этнонимы и племенные названия Северного Кавказа. М.: Наука, 1973.
14. Инал-Ипа Ш. Д. Абхазы. Сухуми: Изд. “Алашара”, 1965.
15. Շինկուրա Բ. Հեռացածներից վերջինը: Երևան, «Սովետական գրող» հրատ., 1978:
16. Гаджиева С. Ш. Семья и брак у народов Дагестана в XIX – начале XX в. М.: Наука, 1985.
17. Волкова Н. Г., Джавахишвили Г. Н. Бытовая культура Грузии XIX-XX веков: традиции и инновации. М.: Наука, 1982.

18. Волкова Н. Г. Этнические процессы в Закавказье в XIX-XX в. // Кавказский этнографический сборник. IV. М.: Наука, 1969.

ՀԱՅ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ, ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՓՈՒԼԵՐԸ

Ազգագրական նյութերը միջնադարյան հայ պատմագրությունում: Հայ ազգագրության ձևավորումը. Գարեգին Սրվանձտյանցի ազգագրական գործունեությունը: Երվանդ Լալայանը և «Ազգագրական հանդեսը»: «Էմինյան ազգագրական ժողովածու»: Ստ. Լիսիցյանի ազգագրական գործունեությունը և հայ խորհրդային ազգագրության զարգացումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բդոյան Վ. Հ., Հայ ազգագրություն (համառոտ ուրվագիծ): Ե., 1973:
2. «Ազգագրական հանդես». Գիրք Ա, Շուշի, 1895, գիրք II-XXVI, Թիֆլիս, 1897-1916:
3. Կոստանդյան Է. Ա., Գարեգին Սրվանձտյանց (կյանքը և գործունեությունը): Երևան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1979:
4. «Էմինյան ազգագրական ժողովածու», հ. Ա.-Թ., Մոսկվա-Ալեքսանդրապոլ-Նախիջևան, 1901-1913:
5. Варданян Л. М. Степан Лисициан и истоки армянской этнографии. Ереван: Изд-во “Гитутюн”, 2005.

ՀԱՅԵՐԻ ԷԹՆՈՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՆԿԱՐԱԳՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵՐԸ

Հայերի էթնոմշակութային բնութագիրը: Հայ ժողովրդի երկրագործական, անասնապահական, արհեստագործական մշակույթը:

Հայոց ավանդական բնակավայրերը: Հայոց ավանդական բնակարանային համալիրները և դրանց տեսակները: Հայկական ավանդական ուտեստը: Հայկական ավանդական տարազների համալիրների ընդհանուր բնութագիրը:

Հայոց ավանդական ընտանիքը և ընտանիքի ձևերը (19-20-րդ դարեր): «Ազգը» (տոհմը) և ազգակցական հարաբերությունների համակարգերը

հայոց մեջ: Հայոց հեթանոսական դիցարանը: Ավանդական և արդի կրոնական մշակույթը Հայաստանում: Հայ ժողովրդական տոները: Հայաստանի Հանրապետության բնակչության այլթնիկ խմբերը: Սիյուռքահայ համայնքները և նրանց մշակութային առանձնահատկությունները: Արցախյան հիմնախնդրի ազգագրական ուսումնասիրության հիմնական առումները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Армяне. Серия «Народы и культуры» / Отв. ред.: Л. М. Варданян, Г. Г. Саркисян, А. Е. Тер-Саркисянц. М.: Наука, 2012.
2. Բդոյան Վ. Հ., Հայ ազգագրություն (համառոտ ուրվագիծ): Ե., 1973:
3. Բդոյան Վ. Հ., Երկրագործական մշակույթը Հայաստանում: Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1972:
4. Мкртумян Ю. И. Формы скотоводства в Восточной Армении // Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն. նյութեր և ուսումնասիրություններ, պր. 6: Երևան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1974:
5. Սեղբոյան Կ. Վ., Արիեստավորական ավանդույթները և դրանց արտահայտությունները լեռնականցիների կենցաղում // Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն. նյութեր և ուսումնասիրություններ, պր. 6: Երևան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1974:
6. Աբրահամյան Վ. Ա., Հայ համքարությունները Անդրկովկասի քաղաքներում (18-20-րդ դարի սկիզբ): Երևան, «Հայաստան» հրատ., 1971:
7. Թեմուրճյան Վ. Ս., Գորգագործությունը Հայաստանում: Ե., 1955:
8. Ազատյան Հ., Փայտի գեղարվեստական փորագրություն: Երևան, Հայպետհրատ, 1961:
9. Դավթյան Ս., Հայկական ասեղնագործություն: Երևան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1972:
10. Саркисян Е. С., Гончарное искусство Армении. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР, 1978.
11. Հոբոյան Ս., Հայոց ձիթհանության մշակույթը (XIX դ. – XX դ. առաջին կես) (Պատմաազգագրական ուսումնասիրություն) // Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն. նյութեր և ուսումնասիրություններ, պր. 23: Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2007:
12. Թադևոսյան Ա., Դարբինը հայոց ծիսակարգում (Պատմաազգագրական ուսումնասիրություն) // Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն.

- նյութեր և ուսումնասիրություններ, պր. 23: Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2007:
13. Культура жизнеобеспечения и этнос. Опыт этнокультурологического исследования (на материалах армянской сельской культуры) / Отв. редакторы: С. А. Арутюнов, Э. С. Маркарян. Ереван, 1983.
 14. Марутян А. Т. Интерьер армянского народного жилища (вторая половина XIX - начало XX в.) // Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն. նյութեր և ուսումնասիրություններ, պր. 17: Երևան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1989:
 15. Ավագյան Ն., Հայկական ժողովրդական տարազը: Երևան, Հայաստանի պատմության թանգարան, 1983:
 16. Փափազեան Հ., Հայկական տարազ: Ե., «Տիգրան Մեծ», 2002:
 17. Ընտանիքի հետազոտման հիմնախնդիրները: Հանրապետական գիտաժողովի նյութեր, նվիրված Էմմա Կարապետյանի հիշատակին: Երևան, «Գիտություն» հրատ., 2001:
 18. Գարրիելյան Մ., Հայկական ընտանիքն անցումային շրջանում (ազգաբանական ուսումնասիրություն): Երևան, 2005:
 19. Карапетян Э. Т., Армянская семейная община, Е., 1958.
 20. Карапетян Э.Т., Родственная группа “азг” у армян. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР, 1966.
 21. Акопян М. В., Сельская община в Восточной Армении во второй половине XIX-нач. XX вв. (историко-этнографическое исследование). Ереван: Изд-во АН Арм. ССР, 1988.
 22. Նահապետյան Ռ., Հայոց ազգակցական համակարգը (XIX դարի երկրորդ կես – XX դարի սկիզբ): Պատմաազգագրական ուսումնասիրություն: Երևան, 2012:
 23. Вардумян Г. Д. Дохристианские культы армян // Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն. նյութեր և ուսումնասիրություններ, պր. 18: Երևան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1991:
 24. Հարությունյան Ս., Հայ առասպելաբանություն: Բեյրութ, Համազգային, 2000:
 25. Օրմանյան Մ., Ծիսական բառարան: Երևան, «Հայաստան», 1992:
 26. Խառատյան Հ., Կրոնական ազատությունները և կրոնական գործունեությունը կարգավորող ՀՀ օրենսդրությունը // «Կրոն և հասարակություն», 2008, թիվ 5:

27. Agadjanian A. (ed.), *Armenian Christianity Today. Identity Politics and Popular Practice*. London: Routledge, 2014.
28. Հայոց սրբերը և սրբավայրերը. ակունքները, տիպերը, պաշտամունքը /Խմբ. Ս. Հարությունյան, Ա. Քալանթարյան: Ե., «Հայաստան» հրատ., 2001:
29. Խառատյան Հ., Կրոնի և կրոնական ինստիտուտների հասարակական դերը կամ կրոնականության իրավիճակը Հայաստանում // «Կրոն և հասարակություն» ամսագիր, Ա, Երևան, 2007:
30. Խառատյան-Առաքելյան Հ., Հայ ժողովրդական տոները: Երևան, «Զանգակ-97» հրատ., 2005:
31. Մկրտչյան Ս., Հայոց տոնաճիսական մշակույթ: Ե., «Գիտություն» հրատ., 2016:
32. Հայաստանի Հանրապետության ազգային փոքրամասնությունները այսօր I: Երևան, 2000:
33. Հայաստանի Հանրապետության ազգային փոքրամասնությունները քաղաքացիական հասարակության կայացման արդի պայմաններում II: Երևան, 2005:
34. Գալստյան Մ., Հայաստանի Հանրապետության ազգային փոքրամասնությունների միգրացիան (էթնոսոցիոլոգիական հետազոտություն): Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2015:
35. Հայ Սփյուռք. հանրագիտարան: Երևան, 2003:
36. Дятлов В., Мелконян Э. Армянская диаспора: Очерки социокультурной типологии. Ереван: Институт Кавказа, 2009.
37. Աբրահամյան Լ., Քառսը և կոսմոսը ժողովրդական ելույթների կառուցվածքում. Ղարաբաղյան շարժումը ազգագրագետի հայացքով // Մշակույթ, 1990, թիվ 2-3:
38. Աբրահամյան Լ., Ծեսը, նախաթատրոնը և Թատերական հրապարակը // Բեմ, 1990, թիվ 1:
39. Ազիզբեկյան Ռ. Լ., Արցախյան շարժման սկզբնավորումն ու ծավալումը (1988 թ. փետրվար - նոյեմբեր) // ԼՀԳ, 2005, թիվ 2:
40. Մարության Հ. Տ., Հայ ինքնության պատկերագրությունը: Հատոր 1. Ցեղասպանության հիշողությունը և Ղարաբաղյան շարժումը: Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2009:

**Է.00.05- ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԱՂԲՅՈՒՐԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ
(Հայոց պատմություն)**

ԱՂԲՅՈՒՐԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Աղբյուրագիտության առարկան, սկզբնաղբյուրների դասակարգումը և ուսումնասիրման մեթոդները

Հին դարեր. Հայկական լեռնաշխարհի հնագույն պատմության գրավոր աղբյուրները: Վանի թագավորության գրավոր աղբյուրները. Ուսումնասիրման վիճակը և խնդիրները: Հայաստանը Երվանդունիների և Արտաշեսյանների շրջանում՝ ըստ հայ և օտար աղբյուրների: Հունահռոմեական սկզբնաղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին: Հայաստանում քրիստոնեության ընդունման պատմության աղբյուրները:

Միջին դարեր. Արշակունիների հայոց թագավորության պատմության ուսումնասիրման սկզբնաղբյուրները: Մովսես Խորենացու «Հայոց պատմություն» երկի աղբյուրագիտական արժեքը: 5-րդ դարի հայ ազատագրական պատերազմների պատմության ուսումնասիրման աղբյուրները: Վաղ միջնադարի հայկական պատմագրական երկերը (ընդհանուր բնութագիրը): Արաբական աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին: Բագրատունյաց Հայաստանի պատմության ուսումնասիրման աղբյուրները: Զարգացած և ուշ միջնադարի հայկական պատմագրական երկերը (ընդհանուր բնութագիրը): Կիլիկյան Հայաստանի պատմության ուսումնասիրման աղբյուրները: Վիմագիր արձանագրություններն իբրև միջնադարյան Հայաստանի պատմության սկզբնաղբյուր: Հայկական վկայաբանությունների աղբյուրագիտական արժեքը: Հայկական ձեռագրերի հիշատակարանների աղբյուրագիտական արժեքը:

Նոր պատմություն. Միջնադարից նոր շրջանին անցման փուլի սկզբնաղբյուրների ընդհանուր բնութագիրը: Հայաստանի 17-րդ դ. երկրորդ կեսի և 18-րդ դարի պատմության ուսումնասիրության օտար

ծագման սկզբնաղբյուրները: 17-18-րդ դդ. հայկական պատմագրական երկերի աղբյուրագիտական արժեքը: 17-19-րդ դդ. օտարազգի ուղեգիրների տեղեկությունները Հայաստանի մասին: Արևմտյան Հայաստանի՝ օսմանյան գերիշխանության ժամանակաշրջանի պատմության ուսումնասիրման հիմնական աղբյուրները: Սիմեոն Երևացու «Ջամբռն»-ն իբրև Հայաստանի տնտեսական կյանքի պատմության սկզբնաղբյուր: 17-19-րդ դդ. հայկական ուղղեգրությունների աղբյուրագիտական արժեքը: Արևելյան Հայաստանի՝ ցարական գերիշխանության ժամանակաշրջանի պատմության ուսումնասիրման հիմնական աղբյուրները: Պարբերական մամուլն իբրև պատմական սկզբնաղբյուր: Հայ ազգային կուսակցությունների պատմության ուսումնասիրման աղբյուրները: Հայոց ցեղասպանության պատմության ուսումնասիրման հիմնական աղբյուրները:

Նորագույն պատմություն. Հայաստանի առաջին հանրապետության պատմության ուսումնասիրման հիմնական աղբյուրները: Գարեգին Նժդեհի աշխատությունների աղբյուրագիտական արժեքը: Խորհրդային Հայաստանի պատմության ուսումնասիրման հիմնական աղբյուրները: Հայաստանի երրորդ հանրապետության պատմության ուսումնասիրման աղբյուրները: Լեոնային Ղարաբաղի Հանրապետության պատմության ուսումնասիրման աղբյուրները: Հայկական Սփյուռքի պատմության ուսումնասիրման հիմնական աղբյուրները:

ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հին դարեր. Հայ ժողովրդի ծագման և կազմավորման հարցերը հայկական պատմագիտության մեջ: Հայոց պատմության պարբերացման հիմնախնդրի ուսումնասիրությունը հայկական պատմագիտության մեջ: Վանի թագավորության պատմության պատմագրությունը: Երվանդունյաց և Արտաշեսյան Հայաստանի պատմության պատմագրությունը: Արշակունյաց Հայաստանի պատմության պատմագրությունը: Հայաս-

տանում քրիստոնեության ընդունման հարցի լուսաբանումը հայկական պատմագիտության մեջ:

Միջին դարեր. 5-րդ դարի հայ ազատագրական պայքարի պատմության պատմագրությունը: Հայ գրերի ստեղծման խնդիրը հայկական պատմագիտության մեջ: Հայաստանում արաբական տիրապետության ժամանակաշրջանի պատմության լուսաբանումը հայկական պատմագիտության մեջ: Բագրատունյաց Հայաստանի պատմության պատմագրությունը: Կիլիկյան Հայաստանի 11-14-րդ դդ. պատմության լուսաբանումը հայկական պատմագիտության մեջ: Հայաստանի 11-17-րդ դարերի պատմության առանցքային հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունը հայկական պատմագիտության մեջ: Հայ գաղթավայրերի պատմության պատմագրությունը:

Նոր պատմություն. 1720-ական թթ. Արցախի և Սյունիքի ազատագրական շարժումների ուսումնասիրությունը հայկական պատմագիտության մեջ: Հայկական նոր պատմագիտության սկզբնավորումը: Արևելյան Հայաստանի Ռուսաստանին միացման հարցը հայկական պատմագիտության մեջ: Արևմտյան Հայաստանի 19-րդ դարի վերջի և 20-րդ դարի սկզբի քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական վիճակի պատմության պատմագրությունը: 1877-1878 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմի, Հայկական հարցի միջազգայնացման խնդիրների ուսումնասիրությունը հայկական պատմագիտության կողմից: 19-րդ դարի վերջի և 20-րդ դարի սկզբի հայ ազատագրական շարժման և հայ ազգային կուսակցությունների գործունեության լուսաբանումը հայկական պատմագիտության մեջ: Հայկական հարցի լուսաբանումը մինչխորհրդային հայկական պատմագիտության մեջ: Հայոց ցեղասպանության պատմության լուսաբանումը հայկական պատմագիտության մեջ: Հայկական մամուլի պատմության պատմագրությունը: Հայ գաղթավայրերի պատմության պատմագրությունը:

Նորագույն պատմություն. Հայաստանի առաջին հանրապետության պատմության պատմագրությունը: Հայաստանի առաջին և երկրորդ (խորհրդային) հանրապետությունների տարածքային-սահմանային խնդիրների լուսաբանումը հայկական պատմագիտության մեջ: Հայաստանում խորհրդային կարգերի հաստատման, 1921թ. փետրվարյան ապստամբության և քաղաքացիական կռիվների պատմության պատմագրությունը: Արցախի խորհրդային ժամանակաշրջանի պատմության լուսաբանումը հայկական պատմագիտության մեջ: Խորհրդային Հայաստանի 1920-1940 թթ. պատմության ուսումնասիրությունը հայկական պատմագիտության մեջ: Երկրորդ համաշխարային և Հայրենական մեծ պատերազմների պատմության պատմագրությունը: Խորհրդային Հայաստանի հետպատերազմյան շրջանի պատմության լուսաբանումը հայկական պատմագիտության մեջ: Խորհրդահայ պատմագիտությունը վերակառուցման տարիներին: Խորհրդահայ մշակույթի պատմության լուսաբանումը հայկական պատմագիտության մեջ: Արցախյան պատերազմի պատմության պատմագրությունը: Հայաստանի Երրորդ Հանրապետության պատմության պատմագրությունը: Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության պատմության պատմագրությունը: Հայկական մամուլի պատմության պատմագրությունը: Հայկական Սփյուռքի պատմության պատմագրությունը:

Պատմագիտության երախտավորներ. Միքայել Չամչյանի պատմագիտական ժառանգությունը:

Ղևոնդ Ալիշանի պատմագիտական ժառանգությունը:

Լեոյի պատմագիտական ժառանգությունը:

Մաղաքիա Օրմանյանի պատմագիտական ժառանգությունը:

Նիկողայոս Ադոնցի պատմագիտական ժառանգությունը:

Հակոբ Մանանդյանի պատմագիտական ժառանգությունը:

Աշոտ Հովհաննիսյանի պատմագիտական ժառանգությունը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աբրահամ Կրետացի, Պատմութիւն, Երևան, 1973:
2. Ագաթանգեղոս, Հայոց պատմություն, Երևան, 1983:
3. Առաքել Դարիժեցի, Գիրք պատմութեանց, Եր., 1990:
4. Արիստակես Լաստիվերցի, Պատմություն, Երևան, 1971:
5. Բաբայան Լ.Հ., Դրվագներ Հայաստանի XIV-XVIII դարերի պատմագրության, Երևան, 1984:
6. Բաբայան Լ.Հ., Դրվագներ Հայաստանի զարգացած ֆեոդալիզմի դարաշրջանի պատմագրության (IX-XIII դարեր), Երևան, 1981:
7. Բաբայան Լ.Հ., Դրվագներ Հայաստանի վաղ ֆեոդալիզմի դարաշրջանի պատմագրության (V-VIII դդ.), Երևան, 1977:
8. Բարսեղյան Լ.Ա., Հայ ժողովրդի ծագման և կազմավորման պրոբլեմը հայագիտության մեջ, Երևան, 1974:
9. Գրիգոր Դարանաղցի, Ժամանականագրութիւն, հրատարակեց Մեսրոպ վարդապետ Նշանեան, Երուսաղէմ, 1915:
10. Եղիշե, Վարդանի և Հայոց պատերազմի մասին, Երևան, 1989:
11. Եսայի Հասան-Ջալալյանց, Համառոտ պատմություն Աղվանից երկրի, Երևան, 1997:
12. Զուլայան Մ.Կ., Հայ ժողովրդի XIII-XVIII դարերի պատմության հարցերը ըստ եվրոպացի հեղինակների, գիրք Ա, Քաղաքական պատմություն, Եր., 1990:
13. Թովմա Արծրունի և Անանուն, Պատմություն Արծրունյաց տան, Երևան, 1985:
14. Թովմա Մեծոփեցի, Պատմագրութիւն, Վաղարշապատ, 1870:
15. Կանոնագիրք Հայոց, հտ. Ա, Երևան, 1964, հտ. Բ, Երևան, 1971:
16. Կարապետյան Մ.Ա., Հայոց մեծ եղեռնը պատմագրության մեջ, Երևան, 1993:
17. Կիրակոս Գանձակեցի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1982:
18. Կորյուն, Վարք Մաշտոցի, Երևան, 1981:
19. Հակոբյան Հովհ., Ուղեգրություններ, հ. Ա, ԺԳ.-ԺԶ. դար (1253-1582), Յերեվան, 1932, հտ. Զ, ԺԹ. Դարի առաջին քսանամյակ (1800-1820), Յերեվան, 1934:
20. Համահայկական խորհրդակցություններ (1912-1920 թթ.), կազմ.՝ Ա. Վիրաբյան, Գ. Ավագյան և ուրիշներ, Երևան, 2004:

21. Հայ պարբերական մամուլի պատմություն (18-19-րդ դարեր), (խմբ. Ա.Խառատյան, Մ.Մխիթարյան, Լ.Գևորգյան), Հ. 1, Գահիրե, 2006, Հ. 2 (1900-1922), (խմբ. Ա.Խառատյան, Լ.Գևորգյան), Եր., 2017:
22. Հայաստանը միջազգային դիվանագիտության և սովետական արտաքին քաղաքականության փաստաթղթերում (1828-1923), Ե., 1972:
23. Հայաստանի Հանրապետությունը 1918-1920 թթ. (քաղաքական պատմություն), փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածու, կազմողներ՝ Գ. Գալոյան, Վ. Ղազախեցյան, Վ. Մելիքյան, Ս. Միրզոյան, Ա. Վիրաբյան, Երևան, 2000:
24. Հայերի կոտորածները Բաքվի և Ելիզավետպոլի նահանգներում 1918-1920 թթ., կազմ.՝ Ս. Միրզոյան, Ա. Ղազիյան, խմբագիր՝ Ա. Վիրաբյան, Երևան, 2003:
25. Հայերի ցեղասպանությունը Օսմանյան կայսրությունում: Փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածու, խմբ. Մ. Գ. Ներսիսյան, Ե., 1991:
26. Հայոց ցեղասպանություն: Աշխարհի պետությունները, ազգերը, խորհրդարանները և միջազգային կազմակերպությունները դատապարտում են և ճանաչում (նյութերի ժողովածու), կազմող և խմբագիր՝ Լ. Բարսեղյան, Երևան, 2005:
27. Հարությունյան Շ.Ռ., Պատմագիտության զարգացումը Խորհրդային Հայաստանում: 1964-1988, Երևան, 1990:
28. Հարությունյան Շ.Ռ., Պատմագիտության զարգացումը Սովետական Հայաստանում (1920-1963 թթ.), Երևան, 1967:
29. Հովհան Մամիկոնյան, Տարոնի պատմություն, Երևան, 1989:
30. Հովհաննես Դրասխանակերտցի, Հայոց պատմություն, Ե., 1996:
31. Հովսեփ Էմինի կյանքն ու արկածները, Բեյրութ, 1958:
32. Ղազար Փարպեցի, Հայոց պատմություն. Թուրթ Վահան Մամիկոնյանին, Երևան, 1982:
33. Ղևոնդ, Պատմություն, Երևան, 1982:
34. Մատթեոս Ուռհայեցի, Ժամանակագրություն, Երևան, 1991:
35. Մելիք-Բախշյան Ստ., Հայոց պատմության աղբյուրագիտություն. Հնագույն ժամանակներից մինչև 18-րդ դարի վերջը, Երևան, 1996:
36. Մելիքսեթ-Բեկ Լ., Վրաց աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, հտ. Ա-Գ (ԺԸ-ԺԹ դդ.), Երևան, 1934-1955:
37. Մովսես Խորենացի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1981:
38. Մովսես Կաղանկատվացի, Պատմություն Աղվանից աշխարհի, Երևան, 1969:

39. Ներսիսյան Մ., Հայոց ցեղասպանության անհերքելի փաստաթղթեր, Երևան, 2005:
40. Ութույցյան Ա.Ա., Հայ պատմագիտական միտքը XIV-XVII դարերում, Երևան, 2016:
41. Պեյլերյան Ա., Մեծ տերությունները, Օսմանյան կայսրությունը և հայերը ֆրանսիական արխիվներում (1914-1918 թթ.), հ.1, II, Ե., 2005:
42. Սարուխանյան Ն.Բ., Արևելյան Հայաստանի Ռուսաստանին միացման պրոբլեմը մինչ հեղափոխական հայ պատմագրության մեջ, Ե., 1971:
43. Սարուխանյան Ն.Բ., Հայկական հարցը մինչխորհրդային հայ հասարակական-քաղաքական մտքի և պատմագրության մեջ, Ե., 1997:
44. Սարուխանյան Ն.Բ., Հայ պատմագիտությունը XIX դարում և XX դարասկզբին, Երևան, 2013:
45. Սարուխանյան Ն.Բ., Ակադեմիկոս Աշոտ Հովհաննիսյանի պատմագիտական ժառանգությունը, Երևան, 2015:
46. Սարուխանյան Ն.Բ., Խորհրդահայ պատմագիտությունը 1920-1930-ական թվականներին, Երևան, 2016:
47. Սեբեոս, Պատմութիւն, Երևան, 1979:
48. Սիմեոն կաթողիկոս Երեւանցի, Ջամբո, Երևան, 2013:
49. Սմբատ Սպարապետ, Տարեգիրք, Վենետիկ, 1956:
50. Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկ, Պատմութիւն Տիեզերական, Ս. Պետերբուրգ, 1885:
51. Ստեփանոս Օրբելյան, Սյունիքի պատմություն, Երևան, 1986:
52. Վավերագրեր հայ եկեղեցու պատմության, հ. 1-16, Ե., 1994-2008:
53. Վարդան Վարդապետ (Արևելցի), Հաւաքումն պատմութեան, Վենետիկ, 1862:
54. Փավստոս Բուզանդ, Հայոց պատմություն, Երևան, 1987:
55. Փափազյան Ա., Հայերի ցեղասպանությունը թուրք քաղաքական գործիչների հուշագրություններում, Երևան, 2001:
56. Քառյան Ա.Մ., Հայաստանի Առաջին Հանրապետության պատմագրություն, Երևան, 2003:
57. Օտար աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, հ. 1-17, Եր., 1961-2014:
58. Армянский вопрос и геноцид армян в Турции (1913-1919), материалы Политического архива министерства иностранных дел кайзеровской Германии. Новые документы, отв. ред. В. А. Микаелян, Ереван, 1995.

59. Геноцид армян: ответственность Турции и обязательства мирового сообщества. Документы и комментарий, в 2 томах, сост., отв. ред., автор предисловия и комментарии Ю. Барсегов, т. 1, Москва, 2002, т. 2, ч. 1, Москва, 2003, т. 2, ч. 2, Москва, 2005.
60. Нагорный Карабах в 1918-1923гг. Сборник документов и материалов, Ереван, 1992.
61. Спитакское землетрясение: Зона бедствия вчера и сегодня. Взгляд через 20 лет: Сборник документов, Отв. ред., сост. А. Вирабян, Ереван, 2008.

ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԱՂԲՅՈՒՐԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

(Համաշխարհային պատմություն)

Սկզբնաղբյուրը որպես պատմական երևույթ: Պատմական փաստերի էությունը: Սկզբնաղբյուրների ուսումնասիրման մեթոդները: Աղբյուրագիտությունը որպես պատմագրության բաղկացուցիչ մաս: Աղբյուրագիտության բովանդակությունը և խնդիրները:

Հին Արևելքի պատմություն. Հինարևելյան աղբյուրների ուսումնասիրման խնդիրները և առանձնահատկությունները: Հին Արևելքի ժամանակագրությունը, պատմության սկզբնաղբյուրները և պատմագրությունը: Սեպագրական աղբյուրները որպես Հին Արևելքի պատմության սկզբնաղբյուրներ: Ուրարտական գրավոր աղբյուրների ուսումնասիրման վիճակը և խնդիրները: Հայկական լեռնաշխարհի հնագույն պատմության գրավոր աղբյուրները:

Անտիկ աշխարհի պատմություն. Անտիկ աղբյուրագիտության տեղը հին Առաջավոր Ասիայի պատմության ուսումնասիրման գործում: Անտիկ պատմագրության էությունը և հիմնական առանձնահատկությունները: Անտիկ պատմագիրները և հայոց հին պատմությունը (Հերոդոտոս, Դիոդորոս Սիցիլիացի, Պլուտարքոս, Հովսեփոս Փլավիոս, Ամմիանոս Մարկելինոս և այլն):

Քրիստոնյա Արևելք. Բյուզանդական աղբյուրները որպես միջնադարյան պատմության սկզբնաղբյուր: Բյուզանդական աղբյուրագիտության հիմունքները: Վաղ միջնադարյան բյուզանդական սկզբնաղբյուրները և ուսումնասիրման վիճակը: X-XI դդ. բյուզանդական մատենագրությունը: Հայ-բյուզանդական հարաբերությունների արտացոլումը միջնադարյան հայկական աղբյուրներում: Խաչակրաց արշավանքների սկզբնաղբյուրները և պատմագրությունը: Ասորական միջնադարյան պատմագրության հիմնական հուշարձանները: Վրաց մատենագրությունը V-X դարերում: Վրաց պատմագրությունը X-XVIII դարերում: Հայ մատենագրության զարգացումը V-VII դարերում: Հայ մատենագրության հիմնական հուշարձանները X-XIV դարերում: Հայկական աղբյուրները որպես Առաջավոր Ասիայի պատմության սկզբնաղբյուր:

Արաբական երկրներ. Միջնադարյան արաբական աղբյուրները որպես Մերձավոր Արևելքի և Կովկասի պատմության սկզբնաղբյուր: Հայաստանի արաբական վիմագիր արձանագրությունները: X-XIII դդ. արաբական մատենագրությունը: Հայ ժողովրդի պատմությունն ըստ արաբական պատմագրության: Արաբագիտական ուսումնասիրությունները Հայաստանում:

Թուրքիա. Թուրքական միջնադարյան սկզբնաղբյուրները Հայաստանի մասին: Հայկական աղբյուրները թուրքերի և Օսմանյան պետության մասին: Հայատառ թուրքերեն մատենագրությունը: Հայ ժողովրդի պատմությունն ըստ թուրքական պատմագրության: Թուրքական արդի պատմագիտությունը: Թուրքագիտական ուսումնասիրությունները Հայաստանում:

Իրան. Միջագետքյան սկզբնաղբյուրները Իրանի մասին: Անտիկ սկզբնաղբյուրները Իրանի մասին: Հայկական սկզբնաղբյուրները Իրանի մասին: Քրդերի պատմության սկզբնաղբյուրները: XVII-XVIIIդդ. Իրանական սկզբնաղբյուրները Այսրկովկասի պատմության մասին: Արդի Իրանական պատմագրությունը: 1978-1979թթ. Իրանական հեղափոխու-

թյունն ըստ արդի պատմագրության: Իրանագիտական և քրդագիտական ուսումնասիրությունները Հայաստանում:

Նոր և նորագույն պատմություն: Եվրոպա, Ամերիկա, Ասիա, Աֆրիկա. միջազգային հարաբերություններ. Եվրոպական ճանապարհորդները Մերձավոր Արևելքում և նրանց տեղեկությունները հայերի մասին: Ռուսական աղբյուրները հայ ժողովրդի նոր պատմության վերաբերյալ: XVIII-XIX դդ. հայ-ռուսական փոխհարաբերությունների արտացոլումը վավերագրերում: Հայկական հարցը եվրոպական պատմագրության մեջ: Հայկական հարցը ամերիկյան պատմագրության մեջ: Հայ ժողովրդի նոր և նորագույն պատմությունն ըստ արաբական պատմագրության:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բայբուրդյան Վ., Իրանի պատմություն (հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը), Ե., 2005:
2. Զուվայան Մ., Հայոց պատմության խեղաթյուրումը արդի թուրք պատմագրության մեջ (հին և միջին դարեր), Ե., 1995:
3. Հայ ժողովրդի պատմության քրեստոմատիա, Ե., 2006:
4. Հովհաննիսյան Ն., Արաբական երկրների պատմություն, Ե., I-IV հ.ներ:
5. Մելիք-Բախշյան Ա., Հայոց պատմության աղբյուրագիտություն, Ե., 1979:
6. Տեր-Ղևոնդյան Ա., Հոդվածների ժողովածու, Ե., 2003:
7. Биккерман Э., Хронология Древнего мира, Москва, 1975.
8. История древнего мира, III изд., под ред. И.М. Дьяконова и др., т. 1-3, М., 1989.
9. Источниковедение истории Древнего Востока, М., 1984.
10. Основы текстологии (под ред. В.С. Нечаевой), М., 1962.
11. Проблемы палеографии и текстологии в СССР, М., 1974.